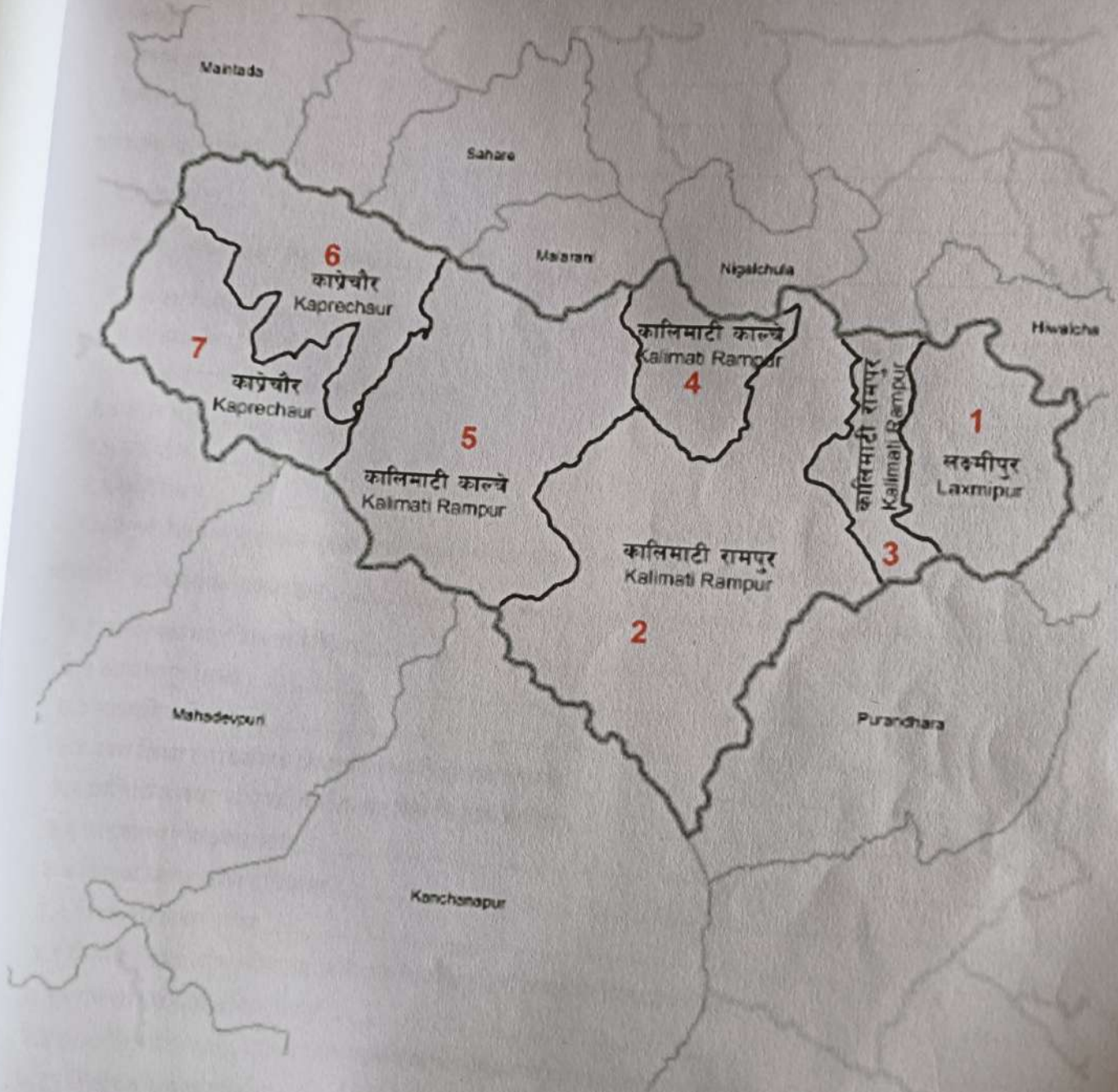

गाउँ शिक्षा योजना, २०८३-२०८७

Rural Education Plan, 2026-2030

हर्क बहादुर वसी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

दान बहादुर वसी (कि.सी.)
अध्यक्ष

कालिमाटी गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

कालिमाटी गाउँपालिका नेपालको ६ नं. प्रदेश अन्तर्गतको सल्यान जिल्लामा पर्दछ । भौगोलिक हिसाबले ८० डिग्री २० मिनेट देखि ८३ डिग्री २८ मिनेट पूर्वी देशान्तर र २७ डिग्री ३१ मिनेटदेखि २७ डिग्री ३७ मिनेट ३० सेकेण्ड उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित रहेको छ । ५००.७२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिकाको उत्तरमा बनगाडकुपिण्डे नगरपालिका, शारदा नगरपालिका र सुर्खेत जिल्लाको भेरीगङ्गा नगरपालिका र गुर्भाकोट नगरपालिका पश्चिमतिर बर्दिया जिल्लाको बासगढी नगरपालिका, पूर्वमा त्रिवेणी गाउँपालिका र दाङ जिल्लाको बवई गाउँपालिका दक्षिणमा बाँके जिल्लाको राप्तीसोनारी गाउँपालिका र दाङ जिल्लाको बवई गाउँपालिका रहेको छन् ।

यस गाउँपालिकाको नामकरण यस भेगकै प्रसिद्ध कालिमाटी गङ्गामाला भगवतीको नामबाट रहन गएको हो । सोही भगवतीको पूण्य क्षेत्रलाई प्राचिनकालदेखि कालीमाटी भन्ने गरेको पाइन्छ । साविकका गा.वि.स.हरू लक्ष्मीपुर, कालिमाटी रामपुर, कालिमाटी काल्चे र काप्रेचौरलाई समायोजन गरी कालीमाटी गाउँपालिका रहन गएको हो ।

सल्यान जिल्लामा अवस्थित करीब ५००.७२ व.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस कालिमाटी गाउँपालिका समुन्द्री सतहदेखि ३३० मी. देखि २४०० मी. को उचाईमा रहेको छ । पहाडी क्षेत्रमा पर्ने यस गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र वनजङ्गल र खेतियोग्य अति उर्भर जमीनले ओगटेको भए पनि पछिल्ला वर्षहरूमा शहरीकरणको प्रभावले जग्गा टुक्रिने क्रम बढेको छ । जङ्गल तथा जलाधार क्षेत्रको कमी नभएको यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सानाठूला गरी धेरै खोला तथा नदीहरू रहेका छन् ।

बवई र शारदा नदी किनारमा उष्ण हावापानी पाइन्छ भने अन्य भूभागमा ठण्डा समशितोष्ण हावापानी पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा न्युनतम २ डिग्री सेल्सियस देखि अधिकतम ३४ डिग्री सेल्सियस सम्म तापक्रम रहन्छ । असार, साउन र भदौमा धेरै वर्षा भएतापनि हिउँदमा खासै त्यति वर्षा हुँदैन ।

गाउँपालिकाको वडा नं. ५ र ७ भएर बग्ने बबई नदी प्रमुख नदीको रूपमा रहेको छ । वडा नं. १, २, ३, ४ र ५ भएर बग्ने शारदा नदी अर्को मुख्य नदीको रूपमा रहेको छ । यस नदीले नदीका आसपासका सम्म भूभागमा सिँचाई सुविधा पनि प्रदान गर्दै आइरहेको छ । यो नदी सल्यान जिल्लाको उत्तरबाट शुरु भएर यस गाउँपालिकाको वडा नं. ५ मा पुगेर बबई नदीसँग मिसिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रसस्त समभावना भएको कालीमाटी गंगामाला मन्दिर, लक्ष्मीपुर देउरालीकोटी मन्दिर, सिमले छहरा र कछुवा दह महत्वपूर्ण सम्पदाको रूपमा रहेका छन् । गाउँपालिकाको वडा नं. ३ अवस्थित २१५ मीटर लम्बाई र ५२ मीटर चौडाई भएको कछुवा दह महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलको रूपमा अवस्थित छ । गंगामाला मन्दिरमा जेष्ठ शुक्ल पूर्णिमा र कोजाग्रत पूर्णिमाका दिन यहाँ भक्तजनहरूले पूजाआजा गर्नुका साथै फुलपाती समेत चढाउने गर्दछन् । कछुवा दहको पानी समयानुसार कहिले रातो, कहिले अत्यन्तै निर्मल, कहिले अति पतझड हुने हुँदा यहाँ धार्मिक शक्तिको बास भएको विश्वास गरिन्छ ।

कालिमाटी गंगामाला भगवती मन्दिर

हर्क बल्लभ वली
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

दान बल्लभ वली (के.सी.)
अध्यक्ष

३.१३ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	117
परिच्छेद ४: संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	121
४.१ परिचय	121
४.२ वर्तमान अवस्था	122
४.३ लक्ष्य	122
४.४ उद्देश्य	122
४.५ रणनीतिहरू	122
४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	123
परिच्छेद ५: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	124
५.१ परिचय	124
५.२ वर्तमान अवस्था	125
५.३ लक्ष्य	126
५.४ उद्देश्य	126
५.५ रणनीतिहरू	126
५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	126
परिच्छेद ६: कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	129
६.१ परिचय	129
६.२ वर्तमान अवस्था	129
६.३ लक्ष्य	130
६.४ उद्देश्य	130
६.५ रणनीतिहरू	131
६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	131
परिच्छेद ७: मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धी सूचक	135
७.१ वित्तीय योजना	135
७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका (PROGRAM AND RESULTS FRAMEWORK-PRF)	170
सन्दर्भ सामग्रीहरू	188
अनुसूचीहरू	188
अनुसूची १: शिक्षा योजना निर्माण समितिको विवरण	188
अनुसूची २: शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा भएका बैठक, कार्यशालामा सहभागि विवरण	188

हर्क बस्नेत वली
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

दान बहादुर खत्री (के.सी.)
अध्यक्ष

विषयसूचि	6
विषयसूचि	8
सारंश	10
परिच्छेद: १, परिचय	10
१.१ पृष्ठभूमि	10
परिच्छेद: २, नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजना	17
२.१ सन्दर्भ र औचित्य	17
२.२ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच	18
२.३ स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य	18
२.४ लक्ष्य (GOAL)	18
२.५ उद्देश्यहरू	18
२.६ रणनीतिहरू	19
२.७ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (KEY PERFORMANCE INDICATORS-KPI)	27
परिच्छेद: ३, शिक्षाका उपक्षेत्रहरू	46
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	46
३.२ आधारभूत शिक्षा	52
३.३ माध्यमिक शिक्षा	61
३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध	67
३.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम	71
३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	76
३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	81
३.८ विद्यालय व्यवस्थापन	90
३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	95
३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	101
३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	107
३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि	112

कालिमाटी गाउँपालिका वडा नं ३ राजीगाउँ स्थित गंगामाला भगवती मन्दिर सल्यान जिल्लामा रहेको प्रसिद्ध मन्दिर हो । टिनको छाना ढुंगाको गाह्रो र एक तले यो मन्दिर देवी शक्तिको आस्थाका कारण यहाँ टाढाटाढाबाट मानिसहरु पाठापाठी बलि चढाउन आउँदछन् । परापूर्व कालदेखि चल्दै आएको यो परम्परा आज पर्यन्त चलिरहेको छ । लोपन्मुख जाती अन्तर्गतका राजीले यस मन्दिरमा पूजारीका रूपमा नियमित पूजा गर्दछन् । हाल यहाँका पुजारी टोप बहादुर राजी र राम बहादुर राजी हुनुहुन्छ । यहाँ श्रावण महिना बाहेक प्रत्येक दिन देवीको पूजाआजा र पाठापाठी चढाइन्छ । मंसिर पूर्णिमा र जेठको पूर्णिमामा यहाँ ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ । दाङ, सुर्खेत, बर्दिया, रोल्पा, रुकुम, प्यूठान, अर्घाखाँची तथा भारतबाट समेत यहाँ भक्तजनहरु देवीलाई भाकाल गरिएका पाठा पाठी चढाउन आउने गरेको पाइन्छ ।

लक्ष्मीपुर शक्तिपिठ

सदरमुकाम खलंगा देखि ८ कोष दक्षिण पश्चिममा रहेको लक्ष्मीपुरकोटमा प्रसिद्ध कमलाक्षी देवी भगवतीको मन्दिर छ । उक्त कोट निकै उँचाईमा रहेको र सो स्थानवाट सल्यान, रुकुम र रोल्पाका पर्वत श्रृङ्खला, शारदा किनारका उर्वर फाँटहरु र उत्तरका स्वेत हिमालय पर्वत श्रृङ्खलाहरु देख्न सकिन्छ । चैत्र वैशाख महिनामा लालीगुरासको फूलले ढपक्क सिंगारिने र जडिवुटीले भरिपूर्ण भैरहने कोट वरीपरको वन ऋषिमुनीहरुको तपोवन झै देखिन्छ । कोटमा प्रत्येक वर्षको विजयादशमी भरी धुमधामले पूजाआजा गरी वली समेत चढाइन्छ । फूलपातिका दिन भण्डारीका सन्तानहरुवाट गुप्ता खोला देखि फूलपाती ल्याई मौलाघरमा भित्र्याइन्छ । यस मन्दिरको प्राङ्गणमा वाजा वजाउने ढुंगाको दमाहा र गाईको खुरले टेकेको पाईला भएको पत्थर देख्न सकिन्छ । नवदूर्गाको अष्टमीको दिन यहाँ ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ । निगालचुलाको हले ओढारवाट आई प्रत्येक वर्ष जात्रावाट एउटा मान्छे गायब गर्ने ब्रम्हापुरेको रोचक किंवदन्ती यस मन्दिरको मेलासँग गाँसिएको छ । ‘जति भूराजा उती कोट’ भन्ने भनाइलाई चरितार्थ गर्दै कुनै वेला अर्थात् वि.सं. ६१० मा जुम्ली राजाका सन्तान भीम मल्लले उक्त मन्दिरको स्थापना गरी पूजाआजाको विधि विधान बाँधेका थिए ।

१.१.३ शिक्षा क्षेत्रको समग्र विश्लेषण

शिक्षा देशको मेरुदण्ड हो । बर्तमानमा प्रदान गरेको शिक्षाले आगामी आधा शताब्दीलाई प्रभाव पार्दछ । तिव्र विकासको आशा राख्ने बर्तमान समाजमा नविनतम् प्रविधिलाई अँगाल्दै विकासको गतिमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता सहितको जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि शिक्षालाई नै भरपर्दो बनाउनु पर्छ भन्नेमा दुईमत छैन । भूतमा भएका प्रगति बर्तमानमा गरिएका प्रयासले मात्र भविष्य सुखद बन्न सक्छ । शिक्षा क्षेत्रमा यस अघि सफल मानिएका विधि पद्धति तथा प्रामाण्योग्य तथ्यहरुलाई साथ लिएर शैक्षणिक गतिविधि अगाडि बढाउन नसक्ने हो भने विश्व बजारमा बिक्रि र टिक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न नसकिने पक्का जस्तै भइसकेको छ । नेपालको विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गर्न तहगत र कक्षागत उमेर समेत निर्धारण गरिएको छ । जसअनुसार प्रारम्भिक बालविकास ३-४ वर्ष, आधारभूत तहका लागि ५-१२ वर्ष र माध्यमिक तहका लागि १३-१६ वर्ष उमेर समूह निर्धारण गरेको छ । कालीमाटी गाउँपालिकाले देहायबमोजिमको शिक्षा सम्बन्धी नीति अवलम्बन गरेको छः

- (क) आधारभूत तथा माध्यामिक शिक्षामा गुणस्तरियता ल्याई निःशुल्क र अनिवार्य गर्ने र प्राविधिक शिक्षामा जोड दिने,
- (ख) शैक्षिक बेरोजगारी व्यवस्थापन गर्न सिपमूलक तालिम प्रदान गरी शिक्षालाई प्रविधी मैत्री बनाउने ।
- (ग) अनियमित रुपमा सञ्चालित शैक्षिक सस्थाहरुलाई नियमन गरी शैक्षिक सुधारको नीति अवलम्बन गरिने छ ।
- (घ) कालीमाटी गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर सहित सुविधा सम्पन्न नमुना विद्यालयहरु ७ वटै वडाहरुमा स्तरोन्नती गर्ने ।
- (ङ) पालिका क्षेत्रभित्रका विद्यालयबाट सर्वोत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यार्थीलाई पुरस्कृत गर्ने ।
- (च) प्रारम्भिक बाल विकासका शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।
- (छ) प्रविधिलाई सिकाइसँग जोडन सबै विद्यालयलाई कम्प्युटरको व्यवस्था गर्ने ।

- (ज) कोरोनाको सङ्क्रमणलाई मध्यनजर गरी विद्यालयमा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (झ) प्राकृतिक प्रकोप तथा विभिन्न विपद्को सामना गर्दै विद्यार्थीहरूको लागि वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइको व्यवस्थापन गर्ने,
- (ञ) शिक्षण सिकाइलाई व्यवस्थित गर्न प्रत्येक विद्यालयको प्रधानाध्यापकसँग करार सम्झौता गर्ने ।

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू

- सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकहरूको आकर्षण
- शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यवहारिक कार्यान्वयन
- विषयगत दक्ष शिक्षकको पर्याप्तता
- नवीनतम प्रविधिको पहुँच र उपयोग
- पर्याप्त र सान्दर्भिक शैक्षिक सामग्री उपलब्ध र प्रयोग
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा पहुँच
- सबैको हुने तर कसैको नहुने मान्यताको अन्त्य
- साझा अधिकार कार्यान्वयन
- तथ्याङ्क विश्लेषण
- विद्यार्थी निरन्तरता
- विपद्को समयमा शिक्षाको निरन्तरता ।

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य अवसरहरू

- आधारभूत तहमा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाको लागि संवैधानिक, कानुनी र नीतिगत व्यवस्था
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेका अधिकार
- स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रमा सङ्घसंस्थाहरूको क्रियाशीलता
- गुणस्तरीय शिक्षाप्रति अभिभावकहरूको मोह
- विद्यार्थीहरूको खुद भर्नादरमा वृद्धि
- सकारात्मक लैङ्गिक समता सूचकाङ्क
- शिक्षाको विकासमा विभिन्न साझेदार संस्थाको लगानी र सहभागिता
- शिक्षामा लगानीको लागि स्थानीय तहको प्रतिबद्धता
- तीनै तहको सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र सहकार्य

- मूल्याङ्कन प्रतिवेदन
- कार्यसम्पादनमा आधारित करार

१.१.४ योजना निर्माण प्रकृया

कालिमाटी गाउँपालिकाले ५ वर्षे आवधिक पालिका शिक्षा योजना निर्माणको लागि पालिकाभित्रका सबै पक्ष र तहको सहभागितालाई सुनिश्चित गरिएको छ । गाउँपालिकाले पालिका भित्र योजनाको सुरुवातमा प्रत्येक विद्यालयका अभिभावक, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, बुद्धिजीवी लगायतका शिक्षासँग सरोकार राख्ने बर्गको प्रत्यक्ष सहभागितामा छलफल गरेको छ । शिक्षाको विगतको अनुभव, वर्तमान अवस्थाको पहिचान र भावि कार्यक्रमको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुऱ्याई प्रतिफल दिन आफैमा कठिन र चुनौतिपूर्ण छ। यसको कार्यान्वयनमा थप सफलता हासिल गर्नका लागि सहभागितामुलक तरिकाले योजना निर्माणलाई मुख्य जोड दिइएको छ । हाम्रो शिक्षाको विकास हाम्रै लागि भन्ने सोच राखेर स्थानीयहरूको अधिकतम सहभागिता तयार पारिएको शिक्षा योजनाको निर्माणको चरणमा तपशिल बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ ।

- योजना निर्माणको लागि पालिकाबाट बजेट विनियोजन गरिएको ।
- कालिमाटी गाउँपालिकाको ५ वर्षे नयाँ शिक्षा योजना निर्माणका लागि सात सदस्यीय प्राविधिक सहयोग कार्यदल र आवश्यकता अनुसारका विभिन्न उपसमितिहरू गठन भएको ।
- योजनालाई मूर्तरूप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको ।
- योजनाका विषयवस्तु माथि अध्ययन र छलफल भएको ।
- शिक्षाका उपक्षेत्र अनुसारका विषयगत समिति निर्माण गरी काम गरिएको ।
- प्रत्येक वडाका प्रत्येक विद्यालयबाट तथ्यांक संकलन गरी विश्लेषण गरिएको ।
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक, वि.व्य.स. अध्यक्ष, शिक्षक अभिभावक संघका अध्यक्ष, शिक्षाप्रेमी र सरोकारवालासँग छलफल गरिएको ।
- नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन २०२८ तथा नियमावली २०५९, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९ कालिमाटी गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन २०७५, गाउँपालिकाको गुरु योजना, प्रदेश सरकारको वस्तुस्थिति र अन्य आधारपत्रहरूको समेत अध्ययन गरिएको ।
- तथ्यांक संकलन, प्रक्षेपण, विश्लेषण र प्रमाणीकरण गरिएको ।
- विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेसा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण संकलन गरिएको ।
- तयार भएको खाललाई पुनः एकपटक सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तुत गरी थप सुझाव र पृष्ठपोषण संकलन गरिएको ।
- विज्ञहरूको सुझाव र पृष्ठपोषणका आधारमा योजना निर्माण गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरिएको।

परिच्छेद: २ शिक्षा क्षेत्र योजना

२.१ सन्दर्भ र औचित्य

यस गाउँपालिकाले शिक्षालाई सदैब पहिलो प्राथमिकताको रुपमा लिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको विकास भए मात्र अन्य क्षेत्रको विकास संभव छ भन्ने मान्यताका साथ गुणस्तरीय शिक्षाको वातावरण तयार गर्न सकेमा समृद्ध गाउँपालिका हुन्छ भन्ने कुरालाई मध्येनजर गरी यस गाउँपालिकाले शिक्षालाई मुख्य प्राथमिकतामा राखेको छ । नेपाल सरकारले गरेका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता, शिक्षा नीति, विभिन्न घोषणाहरु, नेपालको संविधानले प्रदत्त गरेको व्यवस्था, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा भएको व्यवस्था अनुरूप कार्य गर्न शिक्षालाई महत्वपूर्ण बिषयका रुपमा आत्मसाथ गर्दै आएको छ । साथै यस क्षेत्रको शैक्षिक विकासका लागि गाउँपालिकाले विभिन्न प्रयासहरु गरेको छ ।

विद्यालयमा नयाँ नेतृत्व विकास, शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि अनुदान, छरिएर रहेका बस्तिहरु र समुदायमा बाल विकास केन्द्रहरु स्थापना गरी पहुँच बृद्धि गरिएको छ । कम्तिमा एक सामुदायिक विद्यालयमा एक बाल विकास कक्षा तथा समग्र शैक्षिक क्षेत्रमा समावेशी, बालमैत्री र अपाङ्ग मैत्री प्रणालीको अवलम्बन गरिएको छ । साथै निरन्तर तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यम बाट साक्षरता र साक्षरोत्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी साविकका गाविसहरुलाई साक्षर गाविसको रुपमा घोषण समेत गरी सकिएको छ । विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि भवन, कक्षाकोठा निर्माण, खानेपानी-शौचालय निर्माणका लागि हरेक वर्ष विशेष महत्वका साथ सम्बन्धित क्षेत्रमा बजेट विनियोजन हुदै आएको छ ।

बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने हकको सुनिश्चितताका लागि आधारभूत तह सम्मका विद्यालयहरुमा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा घोषणा गरिएको छ । शिक्षकहरुको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिका कामहरुलाई निरन्तरता दिदै आइराखेको छ । उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि गरिब तथा जेहेन्दार छात्र छात्राहरुका लागि विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रमको व्यवस्था गर्दै आएको छ । यस गाउँपालिकाको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विभिन्न सरकारी गैरसरकारी संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य हुदै आइरहेको छ ।

मुलुकको समृद्धि र समुन्नतिका लागि आवश्यक पर्ने सबै प्रकारको दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने संस्थाहरुको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुनेछ । साधारण शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा र सीपमुलक तालिमलाई एकीकृत र समन्वयात्मक ढंगले अघि वढाउँदै यस पालिका शिक्षाको लागि सबैको आकर्षणको केन्द्र बनाउने तर्फ यो योजना केन्द्रित रहनेछ ।

यही सन्दर्भलाई दृष्टीगत गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा पालिकाले अवको ५ वर्ष सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरुलाई समेटेने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि, उद्देश्यहरु, र रणनीतिहरु तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरीएको छ ।

कालिमाटी गाउँपालिका भित्र ५१ वटा सामुदायिक र ४ वटा संस्थागत गरी जम्मा ५५ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । जसमध्ये ९ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरु मध्ये २ वटा विद्यालय १२ कक्षा सम्म संचालित छन। यस गाउँपालिका भित्र कालीमाटी ३ स्थित श्री शारदा जनकल्याण माध्यमिक विद्यालयमा कक्षा ९-१२ मा प्राविधिक धार तर्फको वालिविज्ञान विषयमा कक्षा

समेत सञ्चालन भइरहेको छ । कालिमाटी गाउँपालिका भित्र शिक्षाको पहुँच वृद्धि गर्नुका साथै सिकाइलाई निरन्तरता दिनका लागि १ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सञ्चालनमा छ ।

IE MIS प्रतिवेदन २०८२ अनुसार कालिमाटी गाउँपालिकाको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात बालविकासमा १.१८, प्राथमिक तहमा १.१५, निम्न माध्यमिक तहमा १.२७, माध्यमिक तह (९-१०) मा १.३५ र माध्यमिक तह (११-१२) मा १.१४ जना छन् । शैक्षिक सत्र २०८३ का लागि भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी संख्या बालविकासमा ९०३ जना, आधारभूत तह (१-५) २१३१ जना, आधारभूत तह (६-८) १२५२ जना, माध्यमिक तह (९-१०) मा ६९२ जना र माध्यमिक तह (११-१२) मा ४८० जना रहेको छ । कालिमाटी गाउँपालिका शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको तथ्यांक २०८३ अनुसार गाउँपालिका भित्र जम्मा १ वटा विद्यालयमा बालविकास कक्षा सञ्चालन नभएको र निम्न माध्यमिक तहमा पाँच वटा विद्यालयमा शुन्य दरवन्दी छ भने ९ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय मध्ये ४ वटा विद्यालयमा शून्य दरवन्दी छ ।

२.२ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकाससहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने ।

२.३ स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य

समृद्ध कालिमाटीका लागि कालिमाटीवासिलाई खुसि बनाउन आवश्यक स्वावलम्बी, सीपमुलक, व्यावसायिक, प्रविधिमैत्री, प्रतिस्पर्धी, प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिकको विकासका लागि योगदान गर्ने ।

२.४ लक्ष्य (Goal)

२०८३ सम्म पालिका भित्रका विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखि शिक्षाको अवसर प्रदान गरि दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने ।

२.५ उद्देश्यहरू

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नको लागि सेवामा पहुँच र गुणस्तर वृद्धि गर्ने ।
- सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता गरी सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्दै विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने ।
- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संसाधनको विकास गर्ने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने ।

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार बनाउने ।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने ।
- विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई सुदृढ बनाउदै विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने र गुणस्तरीय तथा समतामूलक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार गर्ने ।
- सबै निरक्षरहरूलाई पूर्ण साक्षर बनाई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।
- सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग मार्फत विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार गरी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्ने ।
- विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने ।

२.६ रणनीतिहरू

२.६.१ सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नको लागि सेवामा पहुँच र गुणस्तर वृद्धि गर्ने ।

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचा अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने
- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने
- जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने

२.६.२ सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

- विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने
- विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजना गर्ने
- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन तर्जुमा गर्ने
- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धि क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने

- विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
- न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
- शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने
- विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
- विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
- सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने
- शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने
- कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने
- आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
- विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने
- शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
- विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधताअनकुलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
- दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
- अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने
- शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
- नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने
- विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

२.६.३ माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता गरी सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्दै विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने ।

- विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन गर्ने
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने
- विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- बैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने
- माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने
- हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने
- विद्यालयहरूलाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने
- विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको ल्याब व्यवस्था गर्ने
- सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने
- आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने
- विद्यार्थीमा रहेका अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्न अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनमा जोड दिने

२.६.४ उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संसाधनको विकास गर्ने ।

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका लागि योजना तयार गर्ने
- स्थानीय तह क्षेत्रभित्र आवश्यकता अनुसार उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरू स्थापना गर्ने
- खुला एवम् दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत समेत उच्च शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि पहल गर्ने
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने
- उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने
- विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने

- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने
- उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने
- उच्च शिक्षा विकासका लागि सार्वजनिक, सामूदायिक तथा निजी स्तरमा साझेदारी कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने
- स्थानीय तहको मानव संसाधन योजनाका आधारमा आवश्यक मानव स्रोत विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने
- आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने

२.६.५ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने ।

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने
- बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निम्ति सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउन प्रोत्साहन गर्ने
- आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाट आत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने
- विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने

२.६.६ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार बनाउने ।

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरिने।
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई प्रबोधिकरण गरिने।
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गरिने ।
- विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने ।

- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने।
- शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने।
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने ।
- माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषा र बहु भाषा प्रयोग गरिने।
- विद्यालया आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने।
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइने।
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने।
- स्थानीय तथा मातृ भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिने।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गरिने ।

२.६.७ गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने ।

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने
- रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने
- प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने
- शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने
- शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने
- शिक्षक नियुक्ति, सरुवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने
- विद्यालयहरूलाई शान्ति क्षेत्रको रूपमा परिणत गर्ने

२.६.८ विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई सुदृढ बनाउदै विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने र गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार गर्ने ।

- विद्यालयको सुधार योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने
- शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइने
- विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालय नक्शाङ्कन गरी विद्यालय समायोजन, पनर्वितरण तथा स्थापना गरिने
- शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गरिने
- विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विनियम तयार गरी कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालयले वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गरी अभिभावक भेला मार्फत सार्वजनिक गरिने
- नियमित रूपमा विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गरिने
- विद्यालयको विपद् व्यवस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालयका सबै गतिविधिहरूमा अभिभावकहरूको पहुँच, सहभागिता, पारदर्शिता, र जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गरिने
- नियमित रूपमा विभिन्न समितिहरू, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, कर्मचारीहरूको क्षमता विकास र प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने

२.६.९ सबै निरक्षरहरूलाई पूर्ण साक्षर बनाई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने ।

- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन, पुनर्संरचना तथा पनर्वितरण गरिने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने
- सिकारूका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विवधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने
- सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गरिने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने

२.६.१० सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने ।

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेगरी भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरिने छ
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष, स्वप्रेरित र उत्तरदायी शिक्षक उपलब्ध गराइने छ

- शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने ।
- विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा ल्याउने ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा शिक्षालाई सामयिक बनाउन आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त पठन सामग्रीको व्यवस्था, प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण पद्धतिको प्रयोग, शिक्षक पेसागत विकास तथा पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि उनीहरूको मातृभाषामा शिक्षण सिकाइ हुने वातावरण सृजना गर्ने
- विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, Computer Lab आदिको व्यवस्था गरिने
- कक्षाकोठामा आधारित निरन्तर मूल्याङ्कन तथा आवधिक रूपमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, विश्लेषण, तथा समीक्षा गरी निरन्तर पृष्ठपोषणको लागि संयन्त्र तयार गर्ने
- सार्वजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्धन गर्न नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने

२.६.११ शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने

- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाइने
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने
- आधारभूत तहमा बहु तथा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने
- शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने
- विद्यालयमा अभिभावकको सहभागिता बढाइने
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने
- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने

२.६.१२ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग मार्फत विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार गरी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्ने ।

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने
- सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गसरने
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने

२.६.१३ विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने ।

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनासम्बन्धि आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने
- सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धि पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास
- प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई आपतकालिन आवश्यक तयारी
- कोभिड- १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण
- संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने
- विपद् प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने
- विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूसँग वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने
- विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकरण गर्ने
- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकासका निम्ति आवश्यक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने

२.७ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (Key Performance Indicators-KPI)

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
१.	२.	३. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.०९	९८	९८.५	९८.०७	९९	१००		
		प्रदेश								
		राष्ट्रिय	८७.९	८८	९०	९३	९५	९७		फल्यास रिपोर्ट
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	५८	६०	६२	६५	७०	७५		
		प्रदेश								
		राष्ट्रिय	७८	७९	८२	८७	८८	९०		फल्यास रिपोर्ट
४.	५.	६. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	१००	१००	१०	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९४.६	९४.८	९५	९५.२	९५.३	९६		
		राष्ट्रिय	९९	९९	९९	९९	१००	१००		फल्यास रिपोर्ट
२.	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१०५	११८	११९	१२०	१२१	१२२		
		प्रदेश	१११.५	११२	११२.५	११३	११३.५	११४		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	१०५	१०७	१०९	१०८	१०९	१०९		फल्यास रिपोर्ट
२. ३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९५.९	९५.९	९६	९६	९७	९७		
		राष्ट्रिय	९९.५	९९.५	९९.५	९९.५	९९.५	१००		फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२. ४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१००	१०१	१०२	१०३	१०४	१०५		
		प्रदेश	१४०	१४१	१४२	१४३	१४४	१४४		
		राष्ट्रिय	१२४	१२५	१२६	१२७	१२७	१२८		फल्यास रिपोर्ट
२. ५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	९३.५	९३.५	९४	९४.५	९५	९५.५		
		प्रदेश	९४.९	९५	९५	९५	९५.५	९६		
		राष्ट्रिय	९८.३	९८.३	९८.३	९८.३	९८.३	९९		फल्यास रिपोर्ट
२. ६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर*	स्थानीय	१००	१०१	१०२	१०३	१०४	१०५		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	(%)	प्रदेश	११४	११४	११५	११५.५	११६	११६		
		राष्ट्रिय	१०७	१०७	१०७.०	१०७.०	१०७	१०७		फल्यास रिपोर्ट
२. ७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९७	९७	९७	९७	९७	९८		
		प्रदेश	८०	८०	८१	८१	८२	८२		
		राष्ट्रिय	८९६	८९७	८९८	९०	९०१	९०२		फल्यास रिपोर्ट
२. ८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	९६	९६	९६.३	९६.५	९६.८	९७		
		प्रदेश	९२.३	९२.३	९२.५	९२.७	९३	९४		
		राष्ट्रिय	९५.५	९५.५	९५.५	९६.५	९७	९७		फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२. ९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	१३	१३	१०	७	६	५		
		प्रदेश	११	१०	८	१८	८	७		
		राष्ट्रिय	१५	१५	१२	१०	८	७		फल्यास रिपोर्ट

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
२. १०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१		
		प्रदेश	१.०६	१.०६	१.०६	१.०६	१.०६	१.०६		
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१		फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२. ११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९९	९९.१	९९.२	९९.३	९९.५	९९.५		
		प्रदेश	९७.०९	९७.०९	९८	९८	९८	९८.५		
		राष्ट्रिय	९७.०७	९७.०७	९८	९८	९८	९९		फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२. १२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१०५	१०७	१०९	१०९	११०	११०		
		प्रदेश	१२२.८	१२२.८	१२३	१२३	१२३.५	१२४		
		राष्ट्रिय	१२४.८	१२४.८	१२५	१२५	१२६	१३०		फल्यास रिपोर्ट

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
२. १३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९०	९०	९१	९१	९२	९२		
		प्रदेश	७६.९	७६.९	७७	७८	७८.५	७९		
		राष्ट्रिय	८३.८	८३.८	८४	८५.०	८५	फल्यास रिपोर्ट दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)		फल्यास रिपोर्ट दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)
२. १४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	९०	९०	९०	९१	९१	९२		
		प्रदेश	७८.३	७८.३	७८.५	७९	७९	८०		
		राष्ट्रिय	९३	९३	९४	९४	९५	दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		फल्यास रिपोर्ट
२. १५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०२		
		प्रदेश	१.०२	१.०२	१.०२	१.०२	१.०२	१.०२		
		राष्ट्रिय	०.९८	०.९९	१.०१	१.०२	१.०३	फल्यास रिपोर्ट वि.क्षे. वि.यो.		फल्यास रिपोर्ट

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
२. १६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिका को सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	५३	५३	५५	५६	५७	६०	
			प्रदेश	४५	४५	४६	४६	४७	४७	
			राष्ट्रिय						शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा फल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	४८	४८	४९	४९	५०	५०	
			प्रदेश	३३	३३	३४	३४	३५	३६	
			राष्ट्रिय							
२. १७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिका को सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	७१	७१	७२	७२	७३	७४	
			प्रदेश	४८.८	४८.८	४९	४९	५०	५०	
			राष्ट्रिय	६०.०	६०.०	६१.०	६५.०	६६	शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा फल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	४५	४५	४५	४६	४७	४७	
			प्रदेश	५३	५३	५४	५४	५५	५६	

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
			राष्ट्रिय	६०	६०	६१.०	६१.०	६५	शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा फल्यास रिपोर्ट
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	६१	६१	६२	६३	६४	६५	
			प्रदेश	४७	४७	४८	४९	४९	५०	
			राष्ट्रिय	५२	५२	५३	५३	५४	५४	
२. १८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिका को सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	७९	७९	८०	८०	८२	८२	
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	७२	७२	७३	७५	७५	शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा फल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६६	६६	६७	६८	६८	६९	
			प्रदेश	३१	३१	३५	३५	३५	३५	
			राष्ट्रिय	६५	६५	६६.०	६७.०	६८	शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा शैक्षिक

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
										सूचना
		विज्ञान	स्थानीय	६१	६१	६२	६५	६६	६७	
			प्रदेश	२३	२३	२५	२७	२८	३०	
			राष्ट्रिय	६०	६०	६५	६५	७०	शै.गु.प. के.	शै.गु.प.के . रिपोर्ट तथा शैक्षिक सूचना
२. १९	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधार भूत (कक्षा १-५)	स्थानीय	१	०.९	०.८	०.७	०.५		
			प्रदेश	४.१	३.७	३.२	२.९	२		
			राष्ट्रिय	१	०.९	०.८	०.७	दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		शैक्षिक सूचना तथा फल्यास रिपोर्ट
		आधार भूत (कक्षा १-८)	स्थानीय	४	३	२.८	२.६	२.२		
			प्रदेश	५.५	५.१	४.९	४.२	३		
			राष्ट्रिय	३.८	३.२	२.८	२.४	दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		शैक्षिक सूचना तथा फल्यास रिपोर्ट

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
२. २०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	५०	५०	५१	५१	५३	५३		
		प्रदेश	३१	३१	३२	३३	३३	३५		
		राष्ट्रिय	५०	५०	५१	५१	५३	फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		शैक्षिक सूचना तथा फल्यास रिपोर्ट
७. ८. ९. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)										
३. १	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६०	६२	६५	६७	७०	७५		
		प्रदेश	९५.५	५९.५	६०	६२	६२	६५		
		राष्ट्रिय	६५	६५	६७	६७	७०	फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना		पन्ध्रौं योजनाले वि.सं.२१०० (९५.०%) मा पुऱ्याउने लक्ष
३.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-	स्थानी	९५	९५	९६	९६	९७	९७		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
२	१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	य								
		प्रदेश	८३.४१	८३.४१	८४	८४	८५	८५		
		राष्ट्रिय	७५.९१	७६	७६	७८	८०	फल्यास रिपोर्ट दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)		शैक्षिक सूचना तथा फल्यास रिपोर्ट र दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.०४	१.२	१.१४	०.९९	०.९८	०.९५		
		प्रदेश	१.०२	१.०	१.०	१.०	०.९९	०.९५		
		राष्ट्रिय	१.०२	१.०	१.०	१.०	०.९९	पन्ध्रौँ योजना वि.क्षे. वि.यो. दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)		फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.	आधारभूत तहवाट	स्थानीय	९५	९५	९६	९६	९७	९७		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
४	माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	य								
		प्रदेश	९५.५	९५.५	९७	९७	९७	९७		
		राष्ट्रिय	९६.१	९६.१	९७	९७	९७	फल्यास रिपोर्ट		फल्यास रिपोर्ट
३. ५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	६०	६२	६५	६५	६७	६८		
		प्रदेश	५७.६	५७.६	६०	६०	६३	६५		
		राष्ट्रिय	७०.७	७०.७	७२	७२	७५	फल्यास रिपोर्ट		फल्यास रिपोर्ट
३. ६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	३०	३२	३४	३४	३५	३५		
		प्रदेश	५०.९	५०.९	५२	५५	६०	६५		
		राष्ट्रिय	४०.६०	४०.६०	४३	४४	४५	फल्यास रिपोर्ट		फल्यास रिपोर्ट
३. ७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	१५	१५	१७	२०	२२	२५		
		प्रदेश	१८६	१८६	२०	२२	२४	२६		
		राष्ट्रिय	२७	२७	२९.०	३३.०	३५	फल्यास रिपोर्ट दि.वि. ल. ४ (ने.रा.)		शैक्षिक सूचना तथा फल्यास रिपोर्ट

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
								का.)		
३. ८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	विज्ञान							
			प्रा.व्या.	१५	१५	१८	२२	२५		
		प्रदेश	विज्ञान							
			प्रा.व्या.							
		राष्ट्रिय	विज्ञान	१५	१५	२०	२५	पन्ध्रौँ योजना		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
			प्रा.व्या.	१७	१७	२२	२४	पन्ध्रौँ योजना		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
३. ९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय							
			प्रदेश	४९०	४९०	४९२	४९५	४९५		
			राष्ट्रिय	४९८	४९८	४९९	५०१	५०५		
		गणित	स्थानीय							

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
			प्रदेश	४७२	४७२	४७४	४७६	४८०		
			राष्ट्रिय	५००	५००	५०७	५१०	५१५		
		विज्ञान	स्थानीय							
			प्रदेश	४८६	४८६	४९०	४९०	४९०		
			राष्ट्रिय	५०४	५०४	५१०	५१५	५२०		
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय							
			प्रदेश	४८९	४८९	४९३	४९५	४९७		
			राष्ट्रिय	५१५	५१५	५२०	५२०	५२०		
१०.		११.	१२. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा							
४. १	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	६३.४	६३.४	६७	६९	७२	७५		
		प्रदेश	६८	६८	७०	७०	७५	७५		
		राष्ट्रिय	९५	९५	९७	९७	९८	पन्ध्रौँ योजना		पन्ध्रौँ योजनामा वि.सं.२१०० मा (९९.०)

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
										%) पुन्याउने लक्ष
४. २	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	७५.८	७५.८	७७	७८	७९	८५		
		प्रदेश	७४.८	७४.८	७५	७७	८०	८५		
		राष्ट्रिय	७६.२	७६.२	८०	८०	८२	८५		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४. ३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	८५	८५	८७	९०	९२	९५		
		प्रदेश	८३	८३	८५	८७	९०	९५		
		राष्ट्रिय	९२	९२	९४	९४	९६	पन्ध्रौँ योजना		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४.	साक्षरता दरमा लैङ्गिक	स्थानीय	०.७९	०.७९	०.८२	०.८५	०.८७	०.९०		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
४	समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	य								
		प्रदेश	०.८५	०.८५	०.९०	०.९२	०.९३	०.९५		
		राष्ट्रिय	०.८९	०.८९	०.९२	०.९२	०.९५	दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
१३.		१४.	१५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम							
५. १	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय								
		प्रदेश	३१	३१	३३	३५	३७	४०		
		राष्ट्रिय	५०	५०	५२	५५	६०	पन्ध्रौँ योजना		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
५. २	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा							
			छात्र							
		प्रदेश	छात्रा							
			छात्र							
		राष्ट्रिय	छात्रा							
			छात्र							
१६.	१७.	१८. सुशासन तथा व्यवस्थापन								

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
६. १	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१८.१	१८.१	२०	२२	२४	२८		
		प्रदेश	१९.६	१९.६	२०	२३	२५	२७		
		राष्ट्रिय	३०.१	३०.१	३०.५	३१.१	३३	फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना		शैक्षिक सूचना
६. २	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३२.१	३२.१	३४	३५	३७	४०		
		प्रदेश	३०.१	३०.१	३२	३३	३५	३७		
		राष्ट्रिय	३०.१	३०.१	३०.१	३०.१	४०	फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना		शैक्षिक सूचना
६. ३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१.२३	१.२३	१.२५	१.२७	१.२९	१.३०		
		प्रदेश	१.२२	१.२२	१.२४	१.२४	१.२६	१.३०		
		राष्ट्रिय	३०.१	३०.१	३२.१	३३.१	३५.०१	पन्ध्रौं योजना		शैक्षिक सूचना
६. ४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२०.६.१	२०.६.१	२१.५.१	२२.६.१	२३.६.२	२५.५.२		
		प्रदेश	१६.८.१	१६.८.१	१६.८.१	१६.८.१	१८.८.१	२०.८.१		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	४०:१.५	४०:१.५	४२:१.१	४५:१.६	४५:१.९	फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौँ योजना		शैक्षिक सूचना
६. ५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	७५.१	७५.१	७७.२	७८.२	८०.१	८२.२		
		प्रदेश	५३.१	५३.१	५५	५७	५९	६२		
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		पन्ध्रौँ योजना		शैक्षिक सूचना
१९.		२०.	२१. उच्च शिक्षा							
७. १	उच्च शिक्षामा कूल भर्ना दर(%)	प्रदेश	१३.२	१३.२	१५	१७	१९	२३		
		राष्ट्रिय	१२.०	१७.०	२२.०	२५.०	४०	४०		पन्ध्रौँ योजनमा वि.सं.२१०० मा (४०.०%)पुर्णता उने लक्ष
७. २	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात	प्रदेश	०.७९	०.७९	०.८०	०.८५	०.९०	१		
		राष्ट्रिय	०.९६	०.९६	०.९८	१.०	१.०	दि.वि. ल. (रा.समी		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
								क्षा) दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		
७. ३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर(%)	प्रदेश	२५	२७	२८	२९	३२			
		राष्ट्रिय	३३	३३	३५	३७	४०	पन्ध्रौँ योजना		शैक्षिक सूचना
२२. २३. २४. शिक्षामा लगानी										
८. १	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	७	१२	२०					
		प्रदेश								
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०		दि.वि. ल. ४ (ने.रा. का.)		शैक्षिक सूचना
८. २	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	स्थानीय	१८	१८	२०	२२	२४	३०		
		प्रदेश	२१	२१	२३	२५	२७	२९		
		राष्ट्रिय	२४	२४	२६	२८	३०	पन्ध्रौँ योजना		शैक्षिक सूचना
८. ३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी	स्थानीय	३०	३०	३३	३६	३९	४२		

क्र. स.	सूचक		आधार वर्ष ८३	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	प्रदेश	१५	१५	२१	२२	२५	३०		
		राष्ट्रिय	१७	१७	१९	२३	२१	पन्ध्रौँ योजना		शैक्षिक सूचना

परिच्छेद: ३ शिक्षाका उपक्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

नेपाल सरकारले शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासको आधारको रूपमा लिँदै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धतासहित विभिन्न नीतिगत, संरचनागत, संस्थागत र व्यवहारिक प्रयासहरू अघि बढाएको छ । नेपालको संविधान, आवधिक विकास योजना, दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम मार्फत आर्थिक-सामाजिक रूपान्तरण गर्ने सङ्कल्प पूरा गर्न शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासको महत्वपूर्ण क्षेत्रको रूपमा आत्मसात गरिएको छ । बालबालिकाको सर्वाङ्गिण विकासका लागि बालविकास केन्द्रले महत्वपूर्ण योगदान दिने तथ्यमा निर्विवाद छ । प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम नेपालको 'सबैका लागि शिक्षा' सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना र सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रमको अभिन्न अङ्ग हो । नेपाल सरकार प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम र पूर्वप्राथमिक शिक्षा मार्फत् आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षामा बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने प्रतिवद्ध छ । शिक्षा मन्त्रालयले बालविकास कार्यक्रमको औचित्यलाई महसुस गरी बालविकास केन्द्र स्थापनालाई आफ्नो प्रमुख क्रियाकलापको रूपमा लिएको छ । प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी हालै भएका केही अध्ययनले प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको अनुभव पाएका बालबालिकाहरू विद्यालयको वातावरणमा छिटो तथा बढी घुलमिल हुन सक्ने गरी तयार गरिएका छन भन्ने कुरा प्रमाणित गरेको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना २०७३ देखि २०७९ का अनुसार मुलुकको विविधतायुक्त परिवेश तथा आवश्यकता अनुकूल शिक्षाको पहुँच तथा गुणस्तरीयतालाई सुदृढ गरी वि.सं. २०७९ सम्ममा नेपाललाई अल्पविकसितबाट स्तरोन्नति गर्ने राष्ट्रिय अपेक्षालाई साकार गराउने गरी पाँच वर्षे कार्यक्रम लक्षित गरेको छ । यसका लागि शिक्षा क्षेत्रको संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्नु एउटा प्रमुख रणनीति हुने भएकोले यस कालिमाटी गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई आधारभूत शिक्षाको वलियो जगको रूपमा निर्माण गर्ने उद्देश्य लिइएको छ ।

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अंगको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस कालिमाटी गाउँपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन् । कालिमाटी गाउँपालिकाबाट सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण **अनुसूची-३**मा दिइएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले विद्यालय प्रवेशको तयारीका लागि १ वर्षे प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा दुई वर्षे पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई आधारभूत शिक्षामा समाहित गरेको छ । यस कालिमाटीमा हाल ५१ सामुदायिक विद्यालयहरू मध्ये ५० विद्यालयमा बालविकास सञ्चालनमा रहेका छन् । कालिमाटी पालिकाको पाश्चात्तिर २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार यस कालिमाटी गाउँपालिकामा

सन्चालित बाल विकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने दर जम्मा ९२.२ प्रतिशत रहेको छ । जसमा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रमा ३ र ४ वर्ष उमेर समूहका ९०३ बालबालिका अध्ययन गरिरहेका छन् । बाल विकास शिक्षाको व्यवस्थापनका लागि सामुदायिक तर्फ जम्मा ५० जना बालविकास सहजकर्ताको दरबन्दी छन । यस्तै संस्थागत विद्यालय तर्फ ४ वटा बाल विकास कक्षा र १२ सहजकर्ता रहेका छन् ।

कालिमाटी गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा कार्यरत बालविकास सहजकर्ताहरूको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता मा कक्षा ८ उत्तिर्ण देखि अधिकतम स्नातक तह रहेको छ । हाल सञ्चालनमा रहेका केही बालविकास केन्द्रहरू न्यूनतम मापदण्ड अनुसार नभएको हुनाले तिनीहरूको सुधारका कार्यहरू गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट १० देखि ३० मिनेटको पैदल दुरीमा हुनुपर्नेमा सो नभएको तथा कतै कतै सो भन्दा बढी ९० मिनेटको दुरी सम्ममा रहेको अवस्था छ ।

भूगोल, जनसंख्या, बस्ती आदिलाई मध्यनजर गरी नक्साङ्कनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजन, स्थानान्तरण एवं नयाँ स्थापना गर्नुपर्ने जरुरी हुन आउँछ । यसै गरी स्थापना भएका बालविकास केन्द्रहरूको संस्थागत विकासका साथै थप व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ भने नयाँ स्थापना हुने बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना लगायत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्दछ । गाउँपालिकाले गाउँपालिकाभित्र रहेका बालविकास केन्द्र उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्याको आधारमा बालविकास केन्द्रको स्थापना गर्ने लक्ष्य लिएको छ । बालबालिकाहरूको वार्षिक ४ पटक विद्यार्थी को सिकाइ तथा विकास मुल्यांकन गर्ने गरिएको छ । गाउँपालिकाका सबै बालविकास केन्द्रहरू विद्यालयले व्यवस्थापन गर्ने गरी व्यवस्था गरिएको छ ।

३.१.३ लक्ष्य

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्ने ।

३.१.४ उद्देश्य

- बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु
- कक्षा १ उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु

३.१.५ रणनीतिहरू

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचा अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने
- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचा अनुसार पालिका तहमा कार्यविधि तयार गर्ने
- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने
- जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने

- ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पुरा गर्ने ।
- कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने ।
- स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने ।
- पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाई समयानुकूल स्थानीयकरण कालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने ।
- भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने

३.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने

प्रमुख नतिजा:

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गर्ने अवसर हुने
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका हुने
- बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने
- भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र गन्तव्य (Target) :

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण
- बैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन
- परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य
- अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने
- सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था
- बालबालिकाको अभिलेखीकरण
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि बैयक्तिक परिवार सेवा योजना

- पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था
- पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण
- पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन
- शिक्षकको योग्यता र क्षमता विकास
- बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने
- स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग
- अभिभावक शिक्षा
- अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था
- बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
- शिक्षक पेसागत विकास
- परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली
- सहयोगी (आया) को व्यवस्था

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/०८	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण	पटक	१			१	१	३	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यविधि तयार, केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१			१		२	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/०८	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	वटा	३	५	५	७	१०	३०	
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवासिय योजना	वटा		१	१	१	१	४	
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
११	पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	वटा	१०	१०	१०	१०	१२	५२	
१२	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/०८	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	
१४	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	पटक	१				१	२	
१५	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
१६	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	२	२	२	२	२	१०	
१७	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१८	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/०८	२०८३/०८	२०८४/०८	२०८५/०८	२०८६/०८		
	संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि								
१९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२०	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	वटा	८	१५	१५	१०	४	५२	
२१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सहजकर्ताको सेवा तथा सुविधामा वृद्धि गर्ने	आवश्यकता अनुसार							

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

विद्यालय शिक्षाको सुरुवाती र माध्यमिक शिक्षाको जगको रूपमा आधारभूत तहको शिक्षालाई लिने गरिन्छ । आधारभूत तहको शिक्षाले उमेर समूहका हिसावले ५ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई समेटेछ । आधारभूत तह विद्यालय शिक्षाको जग भएकोले यसको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षक, शिक्षण सिकाईका लागि स्रोत सामग्री, र अनुकूल सिकाई वातवरणमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरीकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क पाउने हक हुने छ, भनेको छ । यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ ले आधारभूत सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र आवश्यक व्यवस्था जिम्मेवारी नेपालको सरकार प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिका लाई विद्यालय पठाउने प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने कुरा उल्लेख गरेको छ । प्रचलित ऐनहरूले परिभाषित गरे अनुसार नेपालमा आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भीक कक्षा देखि कक्षा ८ सम्मको दिइने शिक्षा लाई उल्लेख गरेको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय शिक्षाको सुरुवाती र माध्यमिक शिक्षाको जगको रूपमा आधारभूत तहको शिक्षालाई लिने गरिन्छ । उमेर समूहका हिसावले ५ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई समेटेछ । आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास, गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग गर्दछ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी तीनवटै तहका सरकारहरूको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिक

को कर्तव्य हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको छ । कालिमाटी गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नका लागि सामुदायिकतर्फ वालिविकास केन्द्र मात्र भएको विद्यालय १, कक्षा १-३ सञ्चालन भएका ११, कक्षा १-५ सञ्चालन भएका २५, कक्षा १-८ सञ्चालन भएका ६, कक्षा १-१० सञ्चालन भएका ७ वटा र कक्षा १-१२ सञ्चालन भएका २ वटा गरी जम्मा ५१ वटा र संस्थागत तर्फ कक्षा १-३ सञ्चालन भएका २, कक्षा १-५ सञ्चालन भएका १, कक्षा १-६ सञ्चालन भएका १ वटा गरी जम्मा ५ वटा विद्यालय छन् ।

आधारभूत तहमा कुल विद्यार्थी संख्या ४२६२ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:२२ रहेको पाइन्छ । यस्तै आधारभूत तह (१-५) तर्फ कुल विद्यार्थी संख्या ३०३४ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात २:२१ रहेको छ । यस्तै आधारभूत तह (६-८) तर्फ कुल विद्यार्थी संख्या १२५२ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:१२० रहेको छ । यस पालिकामा आधारभूत तहमा जम्मा शिक्षक दरवन्दि संख्या ८५ र राहत अनुदान तर्फ ७१ गरी १५६ जना कार्यरत रहेका छन् । न्यून दरवन्दि र शून्य दरवन्दि भएका विद्यालयहरूमा शिक्षण सहयोग अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । शैक्षिक पार्श्वचित्र २०८३ अनुसार कालिमाटी गाउँपालिकामा आधारभूत तहको खुद भर्नादर ९८.१ रहेको छ । जसमध्ये (१-५) तर्फ खुद भर्नादर ९२.७ र (६-८) तर्फ खुद भर्नादर ९७.९ रहेको छ । यस्तै आधारभूत तहको कूल भर्नादर ११७.६ रहेको छ । जसमध्ये (१-५) तर्फ कूल भर्नादर १२० र (६-८) तर्फ कूल भर्नादर १०७.८ रहेको छ । कालिमाटी गाउँपालिकाको कक्षा १ देखि ५ सम्मको उत्तिर्ण दर ९४.८५, कक्षा १ देखि ५ सम्मको कक्षा दोहोर्‍याउने दर ६.४ र कक्षा १ देखि ५ सम्मको विद्यालय छोड्ने दर १.१५ छ । यस्तै कक्षा ६ देखि ८ सम्मको उत्तिर्ण दर ९७.३६, कक्षा ६ देखि ८ सम्मको कक्षा दोहोर्‍याउने दर २.१८ र कक्षा ६ देखि ८ सम्मको विद्यालय छोड्ने दर २.७६ रहेको छ ।

माथि उल्लेख गरिएका विश्लेषणका आधारमा आधारभूत तहमा देहायवमोजिमका चुनौति र अवसर रहेका देखिएका छन् ।

- १) आधारभूत शिक्षामा सवै वालवालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न ।
- २) सुचना तथा संचार लगायत प्रविधिमैत्रि वातावरणको व्यवस्था गर्न ।
- ३) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न ।
- ४) वालवालिकालाई सुरक्षित, भौतिक तथा वालमैत्रि वातावरणको व्यवस्था गर्न ।
- ५) सिकाइको गुणस्तरमा सुधार गरि विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउन ।
- ६) न्यूनतम रूपमा शिक्षक दरवन्दि व्यवस्थापन गर्न ।
- ७) शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता अभिवृत्तिका लागि तालिम सञ्चालन गर्न ।
- ८) लक्ष्यमा आधारित सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्न ।

३.२.३ लक्ष्य

- सवै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने

३.२.४ उद्देश्य

- आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्ने
- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्ने
- सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पुरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्ने
- सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्ने
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउने
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउने
- विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने
- अन्तरसम्बन्धित विषयबस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने

३.२.५ रणनीतिहरू

२५. विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने
२६. विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजना गर्ने
२७. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन तर्जुमा गर्ने
२८. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
२९. प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धि क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने
३०. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
३१. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
३२. शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने
३३. विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
३४. विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
३५. सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने
३६. शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने
३७. कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने
३८. आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
३९. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
४०. विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
४१. कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने
४२. शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
४३. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
४४. विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
४५. स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने

४६. विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधताअनकुलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
४७. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
४८. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
४९. दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
५०. अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने
५१. शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
५२. नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने
५३. विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
५४. शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

३.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

नतिजा:

- सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागि हुने
- सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने
- न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने
- आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने
- बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने
- विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने
- विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने
- बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने
- आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने
- विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने
- जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

- विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन

- मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था
- सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था
- प्रारम्भिक कक्षा शिक्षणसम्बन्धि शिक्षक तालिम
- विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण
- शिक्षक क्षमता विकास
- विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन
- सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास
- शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना
- विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग
- पाठ्यपुस्तक व्यवस्था
- सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था
- विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरीका लागि छात्रवृत्ति
- सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन
- व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली
- शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना
- विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास
- अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन	पटक		१				१	
२	दरवन्दि पुनर्वितरण तथा समायोजन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
४	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१		
६	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण सम्बन्धि शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	विद्यालय	५	५	७	८	१०	३५	
८	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
९	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	वटा	८	८	८	१०	१०	४४	
१०	एक वडा एक नमूना विद्यालय बनाउने	वटा	३	४				७	स्थानीय तह र संघसंस्थासँगको साझेदारीमा
११	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा	निरन्तर	√	√	√	√	√		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
	खाजाको प्रबन्ध								
१२	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१३	पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१४	सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१५	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरीका लागि छात्रवृत्ति	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१६	सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१७	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१८	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१९	शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना, विव्यस, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१			१			

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
२०	समुह तथा अन्य क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि उपयुक्त कोठाको व्यवस्थापन	विद्यालय	२	२	२	१		७	
२१	कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको व्यवस्था	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	१२	५२	
२२	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	१२	५२	
२३	कक्षा पुस्तकालयको वा बुक कर्नरको स्थापना गरी बालवालिकालाई भरपुर पढाईको अवसर प्रदान	सबै विद्यालयमा निरन्तर	√	√	√	√	√		
२४	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	विद्यालय	५	७	१०	१०	२०	५२	
२५	आधारभूत तह र	पटक	१	१	१	१	१	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	प्रारम्भिक कक्षामा पढाइ मेला गर्ने								
२६	खेलकुद विकासका लागि सामग्री वितरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवाती गरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ । नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तह देखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनशिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

यस कालिमाटी गाउँपालिकामा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर ८५ रहेको छ र खुद भर्ना दर ४६.४ रहेको छ । कक्षा ९-१२ मा लैगिक समता सुचक १.१५ पुगेको छ । यस पालिकामा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा शिक्षकको संख्या ९ रहेको छ , माध्यमिक तह शिक्षण अनुदानमा ११९ जना शिक्षक छन् । कक्षा ११ र १२ मा ३ जना शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन । यस वाहेक माध्यमिक तहमा शिक्षक अपुग भएकाले पालिका अनुदान मार्फत ४ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन् । कतिपय विद्यालयहरूले निजि स्तरबाट पारिश्रमीक पाउने गरी नियुक्ति भएका शिक्षकको संख्या १ छ । माध्यमिक तहमा कुल विद्यार्थी संख्या ११७२ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:३० रहेको पाइन्छ ।

यस गाउँपालिकामा जम्मा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय संख्या ९ वटा रहेका छन् । यस पालिकामा जम्मा प्राविधिक धार तर्फ एउटा विद्यालय रहेको छ । प्राविधिक धार तर्फ शारदा जन कल्याण माविमा वालिविज्ञान कार्यक्रममा पठनपाठन सञ्चालन भएको छ । यस पालिकामा संस्थागत र सामुदायिक माध्यमिक तहमा छात्रा संख्या ५६५ र छात्र संख्या ६०७ रहेको देखिन्छ ।

३.३.३ लक्ष्य

- मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

३.३.४ उद्देश्य

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्ने
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने
- शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धमा सुधार ल्याउने

३.३.५ रणनीतिहरू

- विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन गर्ने
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने
- विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- बैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने
- माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने
- हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने
- विद्यालयहरूलाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने
- विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने
- सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने
- आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने

३.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गरेको हुने
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने

- माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने
- माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानून, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी
- विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन
- विज्ञान, गणित तथा कम्प्यूटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर
- मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
- आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षालगायतका बैकल्पिक प्रबन्ध
- विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण
- शिक्षक क्षमता विकास
- विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन
- सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास
- शिक्षक सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना
- विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, ड्रेस तथा स्टेशनरी, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति र सिकाइ सामग्री व्यवस्था
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन
- व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली
- शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना
- विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास
- अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता
- लक्षित बालबालिकाहरूका लागि आवाशीय प्रबन्ध

माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानून, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक		२	१	१	१	५	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक		१	१	१	१	४	स्थानीय तह
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्बन्धीत गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ र स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	अध्ययनका लागि अवसर बढाउने								
४	माध्यमिक शिक्षामा सवैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय		१	१	१	१	४	
५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	माध्यमिक विद्यालय	१	१	२	२		६	संघ र स्थानीय तह
६	प्रविधि तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकीकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास	शिक्षक प्रतिशत	१७	२२	२५	२५		८९	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	प्रदेश तथा स्थानीय तह
८	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन	स्थानीय तह	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन								
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	संघ र स्थानीय तह
१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ तथा स्थानीय तह
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	विद्यार्थी	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
१२	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विपन्न विद्यार्थी प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००		
१३	सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	माध्यमिक विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाई शिक्षण सिकाइ प्रकृत्यामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१५	वालकल्व । जु.रे.स., स्काउट गठन ,तथा	माध्यमिक विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	परिचालन, विद्यार्थी परामर्श तथा अभिभावक सचेतनाका लागि सहयोग								

३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध

३.४.१ परिचय

उच्चस्तरीय दक्ष र समालोचक, सर्जक, अनुसन्धानमूलक तथा विचारक जनशक्ति उत्पादन गर्ने शिक्षा उच्च शिक्षा हो । आजको विज्ञान र प्रविधिको युगमा अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग गरी दिगो विकासका लक्ष्यलाई हासिल गर्ने मर्मलाई आत्मसात गर्दै योग्य नागरिक उत्पादनका लागि प्राज्ञिक उत्कृष्टताको केन्द्र निर्माण गर्ने उच्च शिक्षाको मर्म हो । एकातिर उच्च शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाई समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु र आधुनिक ज्ञान, विज्ञान, कला, सीप एवम् प्रविधिमा दक्ष, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्न यस तहको शिक्षाको समय सापेक्ष रूपमा विकास र विस्तार गर्नु आवश्यक छ भने अर्कोतिर देशको उच्च शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको जगमा विकास गर्नुपर्ने अपरिहार्यता त्यत्तिनै रहेको अवस्था छ । नेपालको संविधानले केन्द्रीय विश्वविद्यालयसम्बन्धी अधिकार संघ र उच्च शिक्षासम्बन्धी शासकीय अधिकार प्रदेश सरकारले सुनिश्चित गरेता पनि साझा अधिकारको सूचिमा रहेको शिक्षाले स्थानीय तहले समेत माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध राखी आफ्नो क्षेत्रमा रहेका उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको विकासमा भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछ र गर्नुपर्दछ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको शिक्षाको संरचनामा कक्षा १२ उर्तीण गरेको जनशक्तिलाई प्रदान गरिने उच्च स्तरको मानव संसाधनको विकास गर्नका लागि चार तहको उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने नीतिगत प्रावधान रहेको छ । देशको आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि आवश्यक पर्ने स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, नवप्रवर्तनात्मक, स्वावलम्बी, रोजगार उन्मुख तथा मूल्य उन्मुख उच्च तहको जनशक्ति उत्पादन गर्नु यो तहको शिक्षाको प्रमुख ध्येय हो । लागत आपुरण, निजी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता, मागमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन र विश्व विद्यालयबाट आय स्रोतको परिचालन जस्ता नमुना विकास गर्नका लागि तीनै तहका सरकारहरू, समुदाय र निजी क्षेत्रलाई समेत उच्च शिक्षा विकास साझेदारका रूपमा सहभागी हुने अवसर खुला गरिनुपर्दछ ।

नेपालमा २१ वटा विश्वविद्यालय तथा ६ वटा राष्ट्रिय प्रतिष्ठान (मानित विश्वविद्यालय) हरू स्थापना भई १४३२ वटा कलेजहरू जसमध्ये १६४ वटा आंगिक, ५४५ वटा सामुदायिक र ७२३ वटा निजी शैक्षिक संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यस पालिकामा स्नातक तह अध्यापन हुने शिक्षण संस्था छैनन् ।

चुनौतिहरू तथा अवसरहरू

उच्च शिक्षामा आर्थिक रूपले विपन्न र भौगोलिक रूपमा पिछडिएका र माध्यमिक तह पुरा गरेका नागरिकको समेत सहभागिता गराउनु, माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध कायम राख्नु, भौगोलिक विकटता, भौतिक पूर्वाधार र आर्थिक लगानीको सुनिश्चितता

गर्नु, दक्ष र योग्य जनशक्तिको अभाव हुनु र युग अनुकूलको गुणस्तरीय तथा प्राविधिक उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाको विकास गर्नु उच्च शिक्षाका प्रमुख चुनौतिका विषयहरू हुन् । उच्च शिक्षालाई व्यवसायिक, व्यवहारिक र जीवनोपयोगी बनाई शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्नु र उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका जनशक्तिहरूलाई स्थानीय तहमानै रोजगार सिर्जना गर्नु जस्ता सवालहरूलाई समेत उच्च शिक्षाका सहायक चुनौतिका रूपमा लिन सकिन्छ ।

नेपालको संविधानमा उच्च शिक्षा तीनवटै तहको साझा अधिकारक्षेत्रभित्र रहनु, गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्नातक तह अध्यापन हुने शिक्षण संस्था नहुनु, पालिकाका सबै सरोकारवाला, राजनीतिक दल तथा जनप्रतिनिधिहरूमा क्याम्पसको सञ्चालनमा एकमत रहनु, पालिकापालिको एउटा माध्यमिक विद्यालयमा प्राविधिक धार तर्फ बाली विज्ञानका कक्षाहरू सञ्चालन हुनु पनि यस पालिकाको उच्च शिक्षाको अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

३.४.३ लक्ष्य

- प्राज्ञिक उत्कृष्टता तथा उन्नयनका लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामार्फत उच्चस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

३.४.४ उद्देश्य

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संसाधनको विकास गर्ने
- उच्च शिक्षाका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने

३.४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका लागि योजना तयार गर्ने
- स्थानीय तह क्षेत्रभित्र आवश्यकता अनुसार उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरू स्थापना गर्ने
- खुला एवम् दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत समेत उच्च शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि पहल गर्ने
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने
- उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्ने पहल गर्ने
- विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने
- उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने
- उच्च शिक्षा विकासका लागि सार्वजनिक, सामूदायिक तथा निजी स्तरमा साझेदारी कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने
- स्थानीय तहको मानव संसाधन योजनाका आधारमा आवश्यक मानव स्रोत विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने
- आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने

३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार ।

प्रमुख नतिजा:

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थी क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षामा पहुँच हुने
- स्थानीय तहमा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना हुने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने
- उच्च शिक्षा उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने
- उच्च शिक्षामा सार्वजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको स्थापना
- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास
- अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना
- शिक्षक व्यवस्था
- छात्रवृत्ति कार्यक्रम

उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्धका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	जम्मा	
१	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	पटक		१				१	संघ र प्रदेशको सहयोग
२	अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्न आवश्यक सहयोग गर्ने	वटा					१		संघ र प्रदेशको सहयोग
३	स्नातक तहमा	पटक	१	१	१	१	१	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरूमा स्वयमसेवक शिक्षकको रूपमा परिचालन गर्ने								
४	उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसारको समन्वय र सहजीकरण गर्ने		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		क्याम्पस, स्थानीय तह
५	उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने	संख्या			१		१	२	
६	उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्घट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति	पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		क्याम्पस

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२२/८३	२०२३/८४	२०२४/८५	२०२५/८६	२०२६/८७	जम्मा	
	उत्थानशील बनाउन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने								
७	उच्च शिक्षामा खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण एवम् सहयोग गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		क्याम्पस
८	विद्यार्थीहरूको अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न इ- पुस्तकालयको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने	पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम

३.५.१ परिचय

विकासका लागि साधारण र प्राविधिक जनशक्तिका बीच सन्तुलनको आवश्यकता पर्दछ। सुरुवातीका दिनहरूमा साधारण शिक्षातर्फ जोड दिइएतापनि विस्तारै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा जोड दिन थालिएको छ। कृषि, भेटनरी, सव ओभरसियर, इन्जिनियरिङ, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेको छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका अवसरहरूमा सबै लिंग, अपांगता, गरिबी, सीमान्तकृत आर्थिक सामाजिक रुपले पछि परेको समुदाय लगायतका सबै वर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागिता र सिकाई उपलब्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजार सँग आवद्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ। वि. सं. २०७२ को संविधान सँगसँगै “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” भन्ने राष्ट्रिय आकांक्षा पुरा गर्नका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगले नौ वटा राष्ट्रिय लक्ष्य अन्तर्गत उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व तय गरेको र त्यसको लागि गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको

विस्तारमा जोड दिएको देखिन्छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको तल्लो तहदेखि नै समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्यले पनि प्रत्येक व्यक्तिलाई गरी खाने शिक्षामा समावेशी, समतामूलक र समन्यायिक ढंगमा दिने अवसरलाई व्यापक बनाउन जोड दिएको छ । यस प्रकारको शिक्षाको विकासले यस पालिकामा सीपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुने र रोजगार एवम रोगारीका अवसरहरु सृजना भई विदेशिने युवाहरु आत्मनिर्भर बन्ने अवस्था सिर्जना हुनेछ ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार नेपालमा ५७ वटा आङ्गिक पोलिटेक्निक शिक्षालयहरु, १७ वटा साझेदारीमा सञ्चालित पोलिटेक्निक शिक्षालयहरु, ४३४ वटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा, ४२९ वटा सम्बन्धन प्राप्त शिक्षालयहरु र ५८७ प्राविधिक एस.एल.सी. तहका कार्यक्रम र ६१४ डिप्लोमा तहका कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् (प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम एकीकृत वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६) । कर्णाली प्रदेशमा ४ वटा आङ्गिक, २ वटा साझेदारी, १०४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु, १८ वटा निजी संस्थाहरु रहेका छन् । यस पालिकामा सिटिइभिटीबाट मान्यताप्राप्त प्राविधिक शिक्षालय छैनन् ।

३.५.३ लक्ष्य

- पालिकामा आवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरुमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने ।

३.५.४ उद्देश्य

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरुलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने

३.५.५ रणनीतिहरु

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने
- बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरुको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निम्ति सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउन प्रोत्साहन गर्ने
- आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाट आत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरुको व्यवस्था गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरु कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरुमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने

- विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने

३.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुने।

प्रमुख नतिजा:

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने।
- स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक शिक्षालय/प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूलाई उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन हुने
- बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग हुने वातावरण सृजना हुने
- खोज, नवपर्वर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने
- उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्वजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरू स्थापना र सञ्चालन
- प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास
- बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन
- छोटो अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन
- शिक्षक व्यवस्था
- छात्रवृत्ति कार्यक्रम
- स्थानीय स्तरमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका लागि आवश्यक नीति तर्जुमा
- खोज तथा नवपर्वर्तनात्मक कार्यलाई प्रोत्साहन
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम
- बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग सम्बन्धि कार्यक्रम

- उत्पादित जनशक्तिलाई उद्यमशीलताका लागि सहयोग
- आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम का प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	विद्यालय		१			१	२	संघ र प्रदेशसँगको समन्वय र सहकार्यमा
२	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय			१	१	१	३	संघ र प्रदेशसँगको समन्वय र सहकार्यमा
३	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन	वटा	१	२	२	२	२	९	संघ र प्रदेशसँगको समन्वय र सहकार्यमा
४	प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	पटक		१					
५	युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन	संख्या				१०	१०	२०	
६	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाई उद्यमशीलता	संख्या	२०	२०	२०	२०	२०	१००	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	विकासको लागि सहयोग								
७	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	पटक				१	१	२	

३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री

३.६.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभएर विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो अर्थात् किन पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्यांकन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार हो । बालबालिकाको सर्वांगीन विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम् विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरूप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरु पाठ्यक्रमको उद्देश्य भित्र पर्दछन ।

मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाका रुची, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकूल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रूपमा लिनु आवश्यक छ । पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामग्रीको रूपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रूपमा पाठ्यक्रमलाई लिन सकिन्छ । जसले पामाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ । हाल नेपालमा सकमुदायीक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८ मा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजिकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत रूपमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार, तथा अद्यावधिक गर्ने क्रममै वि सं २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भइ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु भएको छ भने वि सं २०८३ सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरुमा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने योजना छ ।

हाम्रो कालिमाटी गाउँपालिकामा यसै शैक्षिक वर्ष देखि कक्षा १ देखि ५ सम्मको लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ भने पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्ने प्रक्रियामै छ । यसको साथै आधारभूत तह कक्षा ६-८ को स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणको चरणमै छ । पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि हाल सम्म कक्षा १ देखि १० सम्म नेपाल सरकारले निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गरेको छ र विभिन्न विषयका शिक्षक निर्देसिका तयार गरेको छ । पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक र प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-३ मा अन्तर सम्बन्धीत विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको छ । विभिन्न भाषिक समुदायका बालबालिकाको लागि हाल सम्म कक्षा १ देखि ५ सम्म विभिन्न २७ मातृभाषका पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरूप अनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशत सम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य , परियोजन कार्य वा सामुदायिक कार्य लगायतका व्यवहारिक अभ्यास गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । परिवर्तित पाठ्यक्रम अनुसार शिक्षकलाई निश्चित अवधिमा शिक्षकको पेसागत विकास लालिम लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । परिक्षण र मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार गरी आधारभूत तह सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन पद्धति अपनाइएको छ । सबै कक्षामा अक्षरांकन पद्धति अनुसार नतिजा निकाल्ने परिपाटि अपनाइएको छ ।

चुनौतिहरू तथा अवसरहरू

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास गर्नु, सबै शिक्षकलाई नयाँ पाठ्यक्रमको अभिमुखिकरण गर्नु, पाठ्यक्रमलाई समय अनुसार अद्यावधिक गर्नु, सबै भाषिक समुदायका बालबालिकाको लागि मातृभाषामा पाठ्यसामग्रीको विकास गर्नु, अपांगता भएका बालबालिकाको लागि अनुकूलको पाठ्यसामग्रीको व्यवस्था गर्ने आदि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनका चुनौतिहरू रहेका छन भने माध्यमिक तहसम्म निशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था, शिक्षक निर्देशिकाको व्यवस्था, परिक्षा र मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार, स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ को निर्माण, विभिन्न विषयका पाठ्यसामग्रीहरू मातृभाषामा तयार र कक्षा ३ सम्म एकीकृत पाठ्यक्रमको व्यवस्था पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनका अवसरहरू रहेका छन ।

३.६.३ लक्ष्य

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार हुने

३.६.४ उद्देश्य

- पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु

३.६.५ रणनीतिहरू

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरिने
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई प्रबोधिकरण गरिने
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गरिने
- विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने
- शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने
- माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहु भाषा प्रयोग गरिने
- विद्यालया आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइने

- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने
- स्थानीय तथा मातृ भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिने
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गरिने

३.६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने

प्रमुख नतिजा:

- पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन हुने
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण
- शिक्षक तालिम
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन
- आवधिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन
- डिजिटल सामग्रीको प्रयोग
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- निःशुल्क पाठ्यपुस्तक
- बहुपाठ्यपुस्तक
- स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन
- माध्यम भाषाका रूपमा मातृभाषाको प्रयोग
- सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन
- परिक्षा सञ्चालन
-

पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७		
१	पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	निरन्तर	सवै विद्यालय	सवै विद्यालय	सवै विद्यालय	सवै विद्यालय	सवै विद्यालय		स्थानीय तह, शिविसइ
२	शिक्षक तालिम	शिक्षक	५१	५१	५१	५१	५१	२५५	स्थानीय तह, मानव संसाधन केन्द्र
३	शिक्षक पेशागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानीय तह, मानव संसाधन केन्द्र
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
५	आवधिक मूल्यांकन	पटक	३	३	३	३	३	१५	विद्यालय
६	डिजिटल सामग्रीको प्रयोग सहयोग	वटा	५	५	५	५	५	२५	
७	सूचना प्रविधिको प्रयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
८	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
९	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानीय तह, विद्यालय
१०									
११	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
१२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	सवै विद्यालयका कक्षा १ देखि ३	४२	४२	४२	४२	४२	२१०	
१३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
१५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.७.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रूपमा दक्ष पेशाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ ।

प्राथमिक तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा र निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रूपमा विद्यमान मापदण्ड १ :४५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात मापदण्ड कायम गरिएको छ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभुत तहमा कम्तिमा ७ दरवन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना , परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने , प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने , बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन् । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम , छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो ।

पेसागत रूपमा सक्षम ,दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम ,कार्यशाला ,सेमिनार ,कनफरेन्स , क्रियात्मक अनुसन्धान , शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल , अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरबाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रूपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि , प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन , सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन , शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कायलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक व्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्देश्य पुरागर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वर्तमान अवस्थामा शिक्षकहरु तयार गर्ने काम विश्वविद्यालय त विद्यालयहरुले गरिरहेका छन् । शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने , रिक्त दरवन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका परीक्षा सञ्चालन गरि नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक वढुवा सम्बन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । आयोगबाट सिफारिस भइ आएका शिक्षकहरुलाई नियुक्ति गरि पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहहरुले गर्दै आएका छन् । यसै गरि अस्थायी वा करार शिक्षकको नियुक्ति गर्ने , शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । शिक्षकको पेशागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने काम शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले , प्रमाणिकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास कन्द्रले र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने काम प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरुले गर्दै आएका छन् ।

यस कालिमाटी गाउँपालिकामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:३० कायम गरिएकोमा हाल १:२३ रहेको छ र राष्ट्रिय रुपमा २४.० रहेको छ । कालिमाटी गाउँपालिकामा वालविकास केन्द्रमा ६२, प्राथमिक तहमा दरवन्दी तर्फ ८२, राहत तर्फ ५२ र गापा अनुदान ७ जना, निम्न माध्यमिक तहमा साधारण दरवन्दी तर्फ ५ जना, राहत दरवन्दीमा १५ जना र गा.पा. अनुदान तर्फ २० जना , माध्यमिक तहमा ५ जना साधारण दरवन्दीमा, ५ जना राहत दरवन्दी, शिक्षण सहयोग अनुदान १९ र गा.पा.अनुदान ४ शिक्षक संख्या रहेको छ । माध्यमिक तह ११-१२ मा ३ जना शिक्षक संख्या रहेको छ । विद्यालयमा कार्यरत सबै प्रकारका जनशक्तिहरुको लागि निरन्तर पेशागत विकास र उन्नयनका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु विभिन्न संघसस्था, मानव श्रोत तथा सम्साधन केन्द्र प्रदेश सरकार लगायत स्थानीय सरकारवाट पनि सञ्चालन हुदै आएका छन । शिक्षकहरुलाई सूचना प्रविधि, विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन लगायतका विषयहरुमा थप क्षमता विकासको आवश्यकता आकलन गरिएको छ र सोहि अनुसार मानव श्रोत विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुर र मानव सम्साधन विकास केन्द्र सुर्खेतवाट माध्यमिक तहका विद्यालय कर्मचारीहरुलाई (लेखा) प्रदान गरिदै आएको छ ।

चुनौती तथा अवसरहरु

- पालिकामा अध्यापन गर्ने सबै शिक्षकहरुलाई टिपीडि तालिमको मुलधारमा ल्याउनु,
- शिक्षक तालिमलाई वास्तविक आवश्यकतामा आधारित बनाउन र तालिममा सिकेका ज्ञान तथा सिपको कक्षाकोठामा प्रयोग,
- दरवन्दी मिलान कार्यलाई पुर्णता दिनु,
- शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाको रूपमा विकास गर्नु,
- आधारभूत तहमा नमुना शिक्षक निर्माण गर्नु,
- विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धीलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मुल्यांकनसँग आवद्ध गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

३.७.३ लक्ष्य

- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित हुने

३.७.४ उद्देश्य

- सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने
- शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउनु
- विषयवस्तुमा दक्ष शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु
- सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु
- सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा सन्तुलन ल्याउनु।

३.७.५ रणनीतिहरू

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रफमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने
- रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने
- प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने
- शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने
- शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने
- शिक्षक नियुक्ति, सरुवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने

३.७.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने

प्रमुख नतिजा:

- राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने
- शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने
- शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने
- पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने
- शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने
- शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने
- शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने
- शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि परादर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- शिक्षक नियुक्ति र सरुवा
- पालिका स्रोत, अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी
- अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि
- नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने
- कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने
- उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था
- पुस्तकालय र पुस्तक कुना
- सूचना प्रविधि प्रयोगशाला
- विज्ञान प्रयोगशाला
- प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध
- शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास
- ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन
- परिक्षाको नतिजा विश्लेषण
- शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि
- विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण
- सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालिकीकरण
- विज्ञ समूहको गठन
- सहपाठी कक्षा अवलोकन
- छोटो अवधिको शिक्षक तालिम
- विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास
- कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन
- प्रधानाध्यापकको व्यवस्था
- शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	२	१	१	१	६	स्थानीय
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने ।	जना	४	१०	५	५	५	२९	स्थानीय
३	सवै स्थायी शिक्षाको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने ।	जना	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	संघ, प्रदेश र स्थानीय
४	पालिका, अस्थायी तथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका निर्माण गर्ने ।	पटक	१	१				२	स्थानीय
५	विद्यालय पहुँच बाहिरका विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने र उपचारात्मक शिक्षण पद्धती लागु गर्ने शिक्षकलाई प्रोत्साहन ।	संख्या	८	३०	२४	२४	२४	११०	
६	प्रत्येक आधारभूत (१-८) विद्यालयमा पुस्तकालय कुनाको प्रवन्ध गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	सवै सामुदायिक आधारभूत विद्यालयका प्रारम्भिक कक्षामा पुस्तक कुनाको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	गर्ने								
८	प्रत्येक विद्यालयमा कम्तिमा एक सुविधायुक्त ICT ल्याब/ विज्ञान प्रयोगशाला बनाउने	संख्या	१	२	२	२	२	९	संघ, स्थानीय
९	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने।	पटक	१	२	१	१	१	६	स्थानीय
१०	शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल बनाउने	वटा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	शिक्षकलाई परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	१	२	१	१	१	६	संघ, स्थानीय तह
१२	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		संघ, स्थानीय तह
१३	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक	पटक	२	२	२	२	२		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	कक्षाका शिक्षकलाई पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह बैठक/घुम्ती बैठक सञ्चालन गर्ने								
१४	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	१००	१००	१००	१००	१००		संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
१५	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१	२	१		१	५	
	शिक्षकलाई शिक्षण सिकाइ सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	
१६	सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		स्थानीय तह विद्यालय
१७	कक्षा १ देखि ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागि तालिमको व्यवस्था	पटक	१	१				२	
१८	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन	पटक	१	१	१	१	१	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था								
१९	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा		१		१		२	
२०	एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचा सम्बन्धी पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था			१		१	१	३	
२१	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक		१	१			१	
२२	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२३	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकास गर्ने (जस्तै) प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक/अनुभवी	सवै विद्यालय र पालिकामा/ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
	शिक्षक परिचालन विज्ञ समूह गठन र परिचालन शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन वैकल्पिक विधिको प्रयोग								
२४	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागि निम्न काम गर्ने शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागि तालिमको ब्यवस्था गर्ने प्राविधिक सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागि कोचिङको ब्यवस्था गर्ने	सबै विद्यालयमा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/२०८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	शिक्षकहरुको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको व्यवस्था गर्ने दिगो र प्रभावकारी रूपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्ने प्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने								

३.८ विद्यालय व्यवस्थापन

३.८.१ परिचय

नेपालको संविधान अनुसूचि ९ अनुसार तीन तह संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको अधिकारको साझा सूचिमा शिक्षा, खेलकुद र पत्रपत्रिका रहेका छन् । नेपालको संविधान अनुसूचि ८ अनुसार स्थानीय सरकारको अधिकार सुचिमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ शिक्षासम्बन्धी २३ वटा अधिकारहरु गरिएको छ । विद्यालयको सु सञ्चालनको लागि शिक्षा ऐन २०२८ अनुसारको शिक्षा नियमावली २०५९ परिच्छेद ६ बमोजिम विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सघको गठन गरिने प्रावधान रहेको छ । व्यवस्थापनका दृष्टिले विद्यालय प्रमुख निकाय हो जहाँ सहभागितात्मक दृष्टिकोण, पाठ्यक्रम सुधारका दृष्टिकोण, मागमा आधारित शैक्षिक कार्यक्रम तथा वित्तिय पद्धति, स्थानीय र सामुदायिक साझा विचार रहेका हुन्छन् । विद्यालय व्यवस्थापन भित्र शैक्षिक योजना निर्माण र कार्यान्वयनको संस्थागत जिम्मेवारी बाँडफाड गरिएको छ ।

विद्यालयहरुलाई आफुले सेवा प्रदान गर्ने समुदायप्रति उत्तरदायी बनाउन यस्ता समितिहरुको भूमिका र सक्रियतालाई बढाई पारदर्शिता, जवाफदेहिता कायम गर्दै शैक्षिक सुशासन अभिवृद्धि कायम गरिएको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गरी आम अभिभावकहरुको विश्वास बहाली गर्ने र संस्थागत विद्यालयहरुलाई नियमन गरी सेवामूलक बनाउदै सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूतिका लागि स्थानीय सरकारले अगुवाई गरेको छ ।

विद्यालयको प्राज्ञिक तथा प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न प्रत्येक विद्यालयमा एक जना प्रधानाध्यापक रहने र प्रधानाध्यापक छनौट वा नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था मौजुदा शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार शिक्षा नियमावली २०५९ को नियम ९३ को आधारमा विद्यालयको प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरिने व्यवस्था छ । विद्यालयमा शैक्षिक वातावरण, गुणस्तर र अनुशासन कायम राख्ने प्रअको कर्तव्य देखिन्छ ।

३.८.२ वर्तमान अवस्था

कालिमाटी गाउँपालिकामा संस्थागत ४ र सामुदायिक ५१ गरी जम्मा ५५ विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट ग्रेडमोजिम विद्यालय न्यूनतम २०५ दिन खुल्नुका साथै कम्तिमा २०५ दिन पठनपाठनको सुनिश्चितताको लागि शैक्षिक क्यालेन्डरको व्यवस्था गरिएको छ । समग्र पालिकाको शिक्षासम्बन्धी नीति, योजना र कार्यक्रमको समन्वय र व्यवस्थापनको लागि पालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा पालिका शिक्षा समिति गठन भई क्रियाशिल रहेको अवस्था छ । शिक्षाको व्यवस्थापनको लागि पालिका शिक्षा ऐन २०७५ र नियमावली २०७७ कार्यान्वयनमा रहेको छन ।

चुनौती र अवसर

- सवै वडामा वडा शिक्षा समितिहरूको गठन गरि सक्रियता बढाउन
- सवै विद्यालयहरूमा प्रचलित ऐन र नियमावली अनुसारको प्रधानाध्यापकको नियुक्ती गर्न
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिको समायावधि भित्र गठन गरी विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन गर्न
- प्रधानाध्यपकहरूलाई श्रृजनशिल, समयसापेक्ष, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउन
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई श्रृजनशिल, समयसापेक्ष, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउन
- विभिन्न समिति, प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्न

३.८.३ लक्ष्य

- सबै विद्यालयहरू बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन सक्षम हुने

३.८.४ उद्देश्य

- विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई सुदृढ बनाउनु
- विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु
- गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार गर्नु
- विद्यालयको शासकीय प्रबन्धलाई उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित गर्नु
- विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार गरी रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रता प्रदान गर्नु
- योग्यतम् प्रधानाध्यापकको छनौट तथा नियुक्ति गर्नु
- विभिन्न समिति, प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नु
- विद्यालय व्यवस्थापनलाई समावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही बनाउनु
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्नु
- विद्यालयको सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु

३.८.५ रणनीतिहरू

- विद्यालयको सुधार योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने

- शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइने
- विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालय नक्शाङ्कन गरी विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गरिने
- शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा प्रधानाध्यापक नियुक्ति
- विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विनियम तयार गरी कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालयले वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गरी अभिभावक भेला मार्फत सार्वजनिक गरिने
- नियमित रूपमा विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गरिने
- विद्यालयको विपद् व्यवस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने
- विद्यालयका सबै गतिविधिहरूमा अभिभावकहरूको पहुँच, सहभागिता, पारदर्शिता, र जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गरिने
- नियमित रूपमा विभिन्न समितिहरू, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, कर्मचारीहरूको क्षमता विकास र प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने

३.८.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै विद्यालयहरू गुणस्तरी शिक्षा प्रदान गर्न सक्षम हुने

प्रमुख नतिजा:

- विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्था सुदृढ भएको हुने
- विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुने
- विद्यालयमा गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहज पहुँचको आधार तयार हुने
- विद्यालयको शासकीय प्रबन्ध उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित भएको हुने
- विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार भई रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रता प्रदान गरेको हुने
- योग्यतम प्रधानाध्यापकको छनौट तथा नियुक्ति हुने
- विभिन्न समिति, प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास हुने
- विद्यालय व्यवस्थापन समावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही हुने
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि हुने
- विद्यालयको सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक
- शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण
- विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना
- विद्यालय नक्शाङ्कन
- विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना

- शिक्षक दरबन्दी मिलान
- प्रधानाध्यापक नियुक्ति
- विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी
- वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन
- अभिभावक भेला
- विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण
- विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण
- विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		संघ, स्थानीय तह र विद्यालय
२	शैक्षिक कार्य कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		विद्यालय, स्थानीय तह
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक	१	१	१	१	१		विद्यालय
४	विद्यालय नक्शाङ्कन गर्ने	पटक	१						
५	विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
६	शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने	पटक	१		१		१		
७	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√		स्थानीय तह, विव्यस

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी गर्ने	विद्यालय		१	१		२		
९	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		विद्यालय
१०	अभिभावक भेला गर्ने	पटक	२	२	२	२	२		विद्यालय
११	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		संघ, स्थानीय तह
१२	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		
१३	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक	पटक	१	१	१	१	१		
१४	प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाई प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने	प्रअ, शिक्षक र कर्मचारी/जना	१२२	१८२	१८२	१८२	६६८		
१५	गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधिकरण र परिमार्जन	गाउँपालिका	१	१	१	१	१		
१६	शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	जवाफदेहिता कायम गर्न अभिभावक तथा अन्य संघसंस्थासँग समन्वय र साझेदारी गर्ने								
१७	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
१८	विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
१९	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाई सार्वजनिक गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
२०	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		

३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा

३.९.१ परिचय

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रकृत्याको प्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात आजिवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि विभिन्न लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धी, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले अवलम्बन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको, प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ। सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनप्रयान्त सिकाई अवसर दिगो विकासको मुल मर्म रहेकोले विगतको साक्षरताका कार्यक्रमबाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनप्रयान्त सिकाई अवसर उपलब्ध गराउनुपर्दछ। विशेष गरी शिक्षाको औपचारिक संरचना बाहिर ठूलो संख्यामा रहेका युवा, महिला र प्रौढहरूका लागि कार्यमुलक साक्षरता, आयआर्जन, समूह साझेदारी Digital Literacy लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षाका बीचमा Cross ventilator को व्यवस्था गरी शिक्षा प्राप्तिलाई लचकदार र व्यक्तिको आवश्यकता र अनुकूलतामा आधारित बनाउदै लैजानुपर्ने देखिन्छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पुर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ। अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु सबै प्रकारका अपांगता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जिवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जिवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७८ जस्ता नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

यस पालिकामा १ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा रहेको छ। यस गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थलगत अनुगमन, निरक्षण भै परिचालन गरिएको छ। २०७२ साल पुस १४ गते सल्यान जिल्ला नेपालको बाइसौँ साक्षर जिल्ला घोषणा भैसकेको छ। कालीमाटी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य प्रोफाइल २०७८ अनुसार यस पालिकाको जनसंख्या २२२०६ रहेको छ।

चुनौती र अवसर

- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाई क्रियाशिल रूपमा परिचालन गर्ने,
- औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका सबै व्यक्तिलाई अनौपचारिक शिक्षामा पहुँच पुर्याउने,
- सबैलाई कार्यमुलक साक्षर बनाउने,
- अनौपचारिक शिक्षालाई औपचारिक शिक्षासँग आवद्ध गर्नु,
- पर्याप्त पठन सामग्रीहरूको उपलब्धता गराउनु,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, संचारमाध्यम, अभिभावक परिचालन गरि साक्षरता स्थीति बढाउने,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समयसापेक्ष सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउने,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७८ लाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने
- मौलिक तथा परम्परागत ज्ञानमा आधारित सामग्री विकास गर्नु
- महिलाहरूको साक्षरता प्रतिशत वृद्धि गर्नु,
- शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा राखिनु,
- शिक्षा नियमावलीमा अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था हुनु,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था,
- विभिन्न संघसंस्था तथा सरोकारवालाहरूले सबैका लागि शिक्षामा प्रतिवद्धता जनाउनु

- सल्यान जिल्ला साक्षर जिल्ला घोषणा हुनु,

३.९.३ लक्ष्य

- सबै निरक्षरहरू पूर्ण साक्षर भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार हुने

३.९.४ उद्देश्य

- सबै नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्ने
- औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक शिक्षाबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्ने
- आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने
- स्थानीय तहलाई पूर्ण साक्षर पालिका घोषणा गर्ने

३.९.५ रणनीतिहरू

- मौलिक एवम् परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकिकरण एवम् हस्तान्तर सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरिने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने
- सिकारूका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने
- सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गरिने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने

३.९.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसर प्राप्त हुने

प्रमुख नतिजा:

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने
- सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने

- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने
- अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने
- स्थानीय तह पूर्ण साक्षर घोषणा हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- निरक्षरहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा खण्डिकृत डाटावेस तयारी
- साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सामूदायिक पुस्तकालयका रूपमा सञ्चालन
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण
- सरकारी तथा गैर सरकारी निकायसँग साझेदारी र सहकार्य
- मौलिक तथा परम्परागत ज्ञानमा आधारित सामग्री विकास
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- सिकाइ सामग्री र सिकाइको प्रमाणीकरण
- संस्थागत प्रबन्ध
- अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय, र धार्मिक प्रकृतिका विद्यालयहरूलाई अनुदान
- पूर्णसाक्षर पालिका घोषणा

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/०८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ र यसका आगामी मार्ग सम्बन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागि विज्ञ समुहबाट अवधारणापत्र तयार गराइ अभिमुखिकरण गर्ने	पटक	१	१				२	संघ र स्थानीय तह
२	निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजीवन	पटक		१	१	१	१	४	स्थानीय

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/०८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डित तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने								तह
३	सामुदायिक पुस्कालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सँग आवद्ध गर्ने	पुस्तकालय		२	२	३			
४	सामुदायिक केन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्था गर्ने	सामुदायिक केन्द्र	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	केन्द्र	✓	✓	✓	✓	✓		
६	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने	तह	१	१	१	१	१		
७	सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गर्ने	निरन्तर	✓	✓	✓	✓	✓		संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र अन्य संघसंस्था
८	अनौपचारिक प्रौढ	संस्था							

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८२/८३	२०८३/०८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	जम्मा	
	विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको संस्थागत विकास र सञ्चालनका लागि अनुदान उपलब्ध गराउने								
९	जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिलाहरूका लागि आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	स्थानीय तह (आवश्यकतामा आधारित)		१	१	१	१	४	

३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा

३.१०.१ परिचय

शैक्षिक गुणस्तर भन्ने कुरा नाप्न कठिन छ । सामान्यतया विद्यार्थीले विभिन्न परिक्षामा प्राप्त गर्ने सफलता तथा अंकलाई गुणस्तरको रूपमा बुझ्ने गरीएको पाइन्छ । शिक्षाको गुणस्तरलाई अंकमा सीमित गर्न सकिदैन । परिक्षामा कम अंक ल्याएपनि शिक्षण संस्थामा सिकेका सीपलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्छ, व्यावहारिक जीवनमा सिर्जनशील बन्छ, जागिरका लागि दिने परिक्षा तथा माथिल्लो शिक्षाका लागि हुने प्रवेश परिक्षाहरूमा सफलता प्राप्त गर्न सक्छ, माथिल्लो तहको शिक्षा आर्जन गर्ने क्रममा तल्लो तहको शिक्षाले सहयोग गरेको महशुस गर्छ भने त्यस्तो शिक्षालाई गुणस्तरीय शिक्षा भन्न सकिन्छ ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले समेत गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । समग्रमा विद्यालय पद्धतिलाई विद्यार्थीमैत्री र गुणस्तर उन्मुख बनाउन विद्यालयमा पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण निर्माण शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणामा सुधार र निरन्तर सहयोग पद्धतिको विकास, विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्नुका साथै उनीहरूको कुशलताप्रति चासो बढाउन विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षालाई विद्यालयमा आवद्ध गरी व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ ।

२१ औँ शताब्दीका बालबालिकालाई सूचना प्रविधिको पहुँच पुऱ्याउन, शिक्षकलाई स्वाध्ययन गर्ने मौका सिर्जना गर्ने, शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी पार्न विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्थारी शिक्षण सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाइनु पनि अपरिहार्य छ । विद्यालय सुशासनलाई प्रभावकारी पार्ने र सार्वजनिक शिक्षाका लागि छुट्याएको बजेट सदुपयोग भएको सुनिश्चित गर्नु पनि त्यक्तिकै आवश्यक छ । यस्तै सानातिना कुरामा ध्यान दिन सकेमा सार्वजनिक शिक्षाको गुणास्तर सुधार हुनसक्छ ।

३.१०.२ वर्तमान अवस्था

सार्वजनिक शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन तथा सबलीकरण गर्न समस्याका जराहरू पत्ता लगाइ सुधारको थालनी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । विद्यालयमा बालबालिकाले प्राप्त गर्ने उपलब्धि विद्यालयको पठनपाठनमा मात्र भर पर्दैन । बालबालिका विद्यालयमा आउनुभन्दा पहिला सिकाइका लागि कति तयार भएका छन् त्यसले समेत प्रभाव पार्दछ । बालबालिकाको शिक्षाको तयारी सुनौलो हजार दिनदेखि सुरुवात हुन्छ । विद्यालय पूर्वको तयारीका लागि गर्भवती अवस्थामा आमालाई प्राप्त पोषणयुक्त खाना, स्वास्थ्य उपचार, सुत्केरी गराउने उपयुक्त तरिका, सुत्केरी आमाको स्याहारसुसार, शिशु जन्मेपछिको रेखदेखसमेतले विद्यालयको शिक्षामा प्रभाव पार्ने कुरा अध्ययनले देखाएका छन् । पूर्व बालशिक्षा तथा बालविकास केन्द्रहरूका लागि उपयुक्त कक्षाकोठा, उपयुक्त बाहिरी वातावरण, कक्षाकोठामा साना बालबालिकालाई पर्याप्त खेल्ने सामग्रीको व्यवस्था, तालिमप्राप्त शिक्षक, पोषण तत्वयुक्त खाजाको व्यवस्था हुनसकेमा गुणस्तरीय सिकाइका लागि जग तयार हुन्छ ।

सामुदायिक विद्यालयमा पढ्ने विद्यार्थीहरू प्रायः पिछडिएको समाजको, निरक्षर र आधारभूत तहको समेत शिक्षा नपाएका अभिभावकका बालबालिका हुने गरेका कुरा पनि अध्ययनले देखाएका छन् । अभिभावकले बालबालिकालाई उपयुक्त पोषणको व्यवस्था गर्न र घरमा सिकनका लागि उपयुक्त वातावरण मिलाउन नसकेमा विद्यालयमा बालबालिकाले राम्रो गर्ने सम्भावना हुदैन । बालबालिकालाई शिक्षाप्रति सचेत पार्न अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गर्नसकेमा त्यस्ता अभिभावकले समेत घरमा सहयोग गर्न सक्छन् । विगतमा अभिभावक शिक्षा भनेर केही प्रयास गरीएको पनि हो तर नाममात्रका अभिभावक शिक्षा प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । घरको वातावरण सिकाइलाई सहयोगी बनाउन अभिभावक शिक्षाबाहेक अन्य कुनै उपयुक्त तरिका हुन सक्दैन । अभिभावक शिक्षा व्यापक र प्रभावकारी पार्न सकेमा पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधारको थालनी हुनसक्छ ।

विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, बालबालिकाहरूको सिकाइ सक्षमता पुरा भए नभएको एकीनको लागि निरन्तर मूल्यांकन तथा सोही अनुरूप कमजोर सिकाइ भएकालाई उपचारात्मक शिक्षण सिकाइको व्यवस्था नहुनु, विद्यालयमा हुने हरेक प्रकारका बैठकहरूमा बालबालिकाहरूको सिकाइको सट्टा विद्यालयको प्रशासनिक एजेण्डाहरूमा मात्र छलफल गर्ने प्रवृत्ति हावी हुनु जस्ता कुराले पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधार आउन सकेको छैन ।

सोचे अनुरूप समुदाय तथा अभिभावकले उनीहरूका छोराछोरीप्रति वा पढाइप्रति सहभागिता नहुनुले पनि सार्वजनिक शिक्षा धारासायी अवस्थामा पुगेको छ । समुदाय तथा अभिभावकको चेतनास्तरको कारण सार्वजनिक शिक्षामा उनीहरूको सहभागितामा वृद्धि बाधक देखिन्छ । अभिभावकको सोचाइ अंग्रेजीमा पढाइ होस् भन्ने छ तर अंग्रेजी भनेको त भाषाको माध्यम मात्र हो ज्ञान, सीप, अभिवृत्ति तथा व्यवहार परिवर्तन होइन र शिक्षा भनेको अंग्रेजी जान्नु होइन भन्ने बुझाइ उनीहरूमा ल्याउन नसक्नु पनि सुधारको बाधक रहेको विश्लेषण छ । आज मैले मेरा छोराछोरीहरूलाई पढाइमा सहयोग गर्ने त्यसले भविष्यमा सकारात्मक प्रतिफल दिन्छ भन्ने कुराको सचेतना आम अभिभावकहरूसँग पुर्‍याउनु आजको आवश्यकता रहेको छ । शिक्षा क्षेत्रमा नतिजामुखी अनुगमन सहजिकरण तथा सुपरीवेक्षण नहुनु तथा ऐननियम, कानून बमोजिम विद्यालय शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा राजनीतिक नेता, कार्यकर्ताहरूले गर्ने अवरोधले पनि सार्वजनिक शिक्षाको गुणास्तरमा समस्याहरू परेको देखिन्छ ।

कालिमाटी गाउँपालिकाले पालिकाको शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउनका लागि शिक्षा एन, नियमावली र कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन, विद्यालयहरूलाई शैक्षिक सामग्रीहरू प्रदान, सिकाइमा नविनता ल्याउनका लागि Talking Teacher कार्यक्रम सञ्चालन, शिक्षण सिकाइ सहयोग अनुदान, बालबिकास कक्षा सञ्चालन, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि विद्यालयलाई अनुदान, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, मूल्यांकन प्रणाली सुदृढीकरण, अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन, विद्यालयमा इन्टरनेट जडान र प्रविधि हस्तान्तरण, छात्रवृत्ति, वितरण लगायतका काम गरेको छ ।

३.१०.३ लक्ष्य

- सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने

३.१०.४ उद्देश्य

- सबै बालबालिकाका लागि गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा सुनिश्चित हुने
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा पहुँच पुग्ने
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय उच्च शिक्षा उपलब्ध हुने

- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा सुशासन प्रबर्द्धन गरी सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन हुने
- दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने

३.१०.५ रणनीतिहरू

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेगरी भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गरिने छ
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष, स्वप्रेरित र उत्तरदायी शिक्षक उपलब्ध गराइने छ
- शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने ।
- विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा ल्याउने ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा शिक्षालाई सामयिक बनाउन आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त पठन सामग्रीको व्यवस्था, प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण पद्धतिको प्रयोग, शिक्षक पेसागत विकास तथा पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने
- विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, Computer Lab आदिको व्यवस्था गरिने
- कक्षाकोठामा आधारित निरन्तर मूल्याङ्कन तथा आवधिक रूपमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, विश्लेषण, तथा समीक्षा गरी निरन्तर पृष्ठपोषणको लागि संयन्त्र तयार गर्ने
- सार्वजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्द्धन गर्न नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने

३.१०.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै बालबालिका तथा युवाहरूलाई गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर सुनिश्चित हुने

प्रमुख नतिजा:

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुने
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष जनशक्ति कार्यरत रहेको हुने
- शिक्षण पेसामा उच्च योग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश हुने
- विद्यमान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा आएको हुने
- आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुने

- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि भएको हुने
- बालबालिकाहरूले आवश्यकताअनुसार मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अवस्था सृजना हुने
- शिक्षण संस्थाहरूको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार सुदृढ भएको हुने
- सार्वजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्द्धन भएको हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- शैक्षिक वातावरण सुदृढीकरण
- क्षमता विकास कार्यक्रम
- शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन
- अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- प्रशंसा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम
- परीक्षण तथा अनुसन्धान
- सरोकारवालबीच निरन्तर अन्तरक्रिया
- कार्यसम्पादन परीक्षण
- आवधिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन

गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८		
१	प्रारम्भिक बालविकासमा खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जन सामग्री, अडियो भिडियो सामग्री सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	पटक	१	२	१	१	१	६	
२	शैक्षिक गुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौं अभियान	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२३/२४	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	जम्मा	
	सञ्चालन								
३	बालबालिकालाई सिकनेगरी पढ्ने बनाउने उद्देश्यले कक्षा १ देखि ३ सम्म पढ्न सिकाउनका लागि पठन सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलापलाई सहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	विद्यालय	५	१०	१५	१३	१५	५८	
४	विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्धनका लागि सिर्जनात्मक गतिविधि सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजना	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकिय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	पटक		१		१		२	
७	शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण तथा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चितता	पटक		१		१		२	
८	शिक्षक तालिम तथा पेशागत विकासलाई सुदृढिकरण गर्ने	जना	१००	१००	१००	१००	१००		
९	प्रअ, शिक्षक प्रशंसा तथा	जना		५१				५१	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८		
	प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने								
१०	विद्यालयहरूले गुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा लैजाने	पटक	१	१	१	१	१		
११	पोषणयुक्त खाजा कार्यक्रम	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	नियमित नतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको व्यवस्था	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	सरोकारवालाहरूविच अन्तर्क्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	
१४	योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा

३.११.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवनको सार्थकता प्रदान गर्ने अत्यावश्यक तत्व हो । प्राचिन युगमा मानिसहरूले अन्य प्राचिन देखासिकी र प्रत्यक्ष भोगेका व्यवहार बाट शिक्षा प्राप्त गर्ने गर्दथे । विस्तारै समयको बदलिदो क्रम सँगै आफ्ना अग्रज, आश्रम, गुरु सन्त, महात्मा धर्म प्रचारक विभिन्न पुस्तक तथा ग्रन्थका श्रवणबाट प्राप्त गर्दै विभिन्न विद्यालय, विश्व विद्यालय, पुस्तकालय संग्रहाल, रेडियो, टिभी, इन्टरनेट, कम्प्युटर, मोबाइल लगायत विभिन्न आधुनिक विधुतीय उपकरणबाट प्राप्त गरिएको अवस्था छ । शिक्षा लाई समय सुहाउदो ढंगबाट प्रदान र ग्रहण गर्दै लैजानु पर्ने आजको टडकारो आवश्यकता मानव समुदायले गर्दै आइरहेको छ ।

समावेशी शिक्षा भन्नाले शिक्षाको मुलधार बाट बन्वित भई राज्यले चाहेको जनशक्ति उत्पादन गर्न नसकेको अवस्थामा शिक्षाप्रदान गर्नु भन्ने बुझिन्छ । संकुचित अर्थमा अपांगता भएका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता भन्ने बुझियता पनि व्यापक अर्थमा भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, धार्मिक, शारिरिक, मानसिक तथा जातिय ढंगबाट उपेक्षित भन्ने बुझिन्छ । हाल बिकसित परिबेश सँगै सडक बालबालिका अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्वन्द पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते, अपांग सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता र सुनिश्चितता भन्ने बुझिन्छ ।

३.११.२ वर्तमान अवस्था

कालिमाटी गाउँपालिकामा अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्वन्द पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते, अपांग सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षाको मुलधारमा ल्याउनका लागि पालिकाले विभिन्न कामहरू गरिरहेको छ । छात्रवृत्ती, अपांगमैत्री विद्यालय, बालमैत्री विद्यालय, दिवा खाजा लगायतका कामहरू गाउँपालिकाले गरिरहेको छ । तर पनि समावेशी शिक्षाको हकमा धेरै काम गर्न बाँकी छ । यस पालिकामा अपांग भएका बालबालिकाहरू श्रोत विद्यालयको व्यवस्थापन हुन नसक्दा अहिले पनि शिक्षाको मुलधारमा पुग्न सकेको देखिदैन । विद्यालयमा शिक्षामा कमजोर वर्गको समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न, विशेष सुविधाको आवश्यकता पर्ने बालबालिकाहरूलाई सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने प्रणाली प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु, सबै प्रकारका अपांगता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु, विद्यालयका पूर्वाधारहरूलाई छात्रामैत्री र अपांगमैत्री बनाउनु र श्रोतकक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नु यस क्षेत्रमा देखिएका मुख्य चुनौतिका विषयहरू हुन् ।

नेपालको संविधानमा कमजोर वर्गका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क तथा अपांग बालबालिकाहरूलाई उच्च शिक्षासम्म निःशुल्क दिइने व्यवस्था, छात्रा र दलित एवम् सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्नु, विद्यालय एवम् कक्षाकोठामा विविधता व्यवस्थापनको पाटो सशक्त बन्दै जानु, पालिकाले कमजोर वर्गको शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनका लागि खेल्दै गरेको भूमिका, शिक्षक लगायत हरेक पेशामा आरक्षणको व्यवस्था लागु गरिनु आदि यस क्षेत्रका सम्बन्धमा अवसरहरू रहेका छन् ।

३.११.३ लक्ष्य

- शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने

३.११.४ उद्देश्य

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुर्याउने
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्ने
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्ने

३.११.५ रणनीतिहरू

- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाइने
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने
- शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने
- विद्यालयमा अभिभावकको सहभागिता बढाइने
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने
- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने

३.११.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने

प्रमुख नतिजा:

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि भई गुणस्तर सुधार हुने

- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार हुने
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही हुने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने
- सबै विद्यालयहरू बालमैत्री हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

- बालबालिकाहरूको अवस्था पहिचान
- बैयक्तिक आवश्यकता अनुसारका शैक्षिक कार्यक्रम
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भित्र ल्याउन जनसहभागिता
- छात्रवृत्ति
- अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार
- प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सिकाइ सामग्री व्यवस्था
- क्षमता विकास
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण

आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	जम्मा	
१	स्थानीय तहहरूमा व्यक्तिको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने ।	पटक		१				१	स्थानीय तह
२	शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्धती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	निरन्तर		१				१	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२३/८४	२०२४/८५	२०२५/८६	२०२६/८७	२०२७/८८	जम्मा	
	गराउने ।								
३	विद्यालय बाहिर रहेको सवै बालबालिकालाई विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	निरन्तर							स्थानीय तह
४	विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादम्यता कायम गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर							संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
५	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार अपाङ्गता एवं लैङ्गिकमैत्री बनाउने ।	निरन्तर							संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
६	बालबालिकालाई अध्ययनको निरन्तरताका लागि दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक	निरन्तर							स्थानीय तह तथा विद्यालय

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	
	विद्यार्थीबीच सुमधुर सम्बन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्धति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्बन गर्ने ।								
७	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण गरी पाठ्यक्रममा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तु समावेश गर्न स्थानीय तहका शिक्षा अधिकृत, प्रअ, शिक्षक तथा विव्यसका पदाधिकारीलाई अभिमुखिकरण गर्ने ।	पटक		१		१		२	स्थानीय
८	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ।	पटक		१				१	संघ, प्रदेश र स्थानीय
९	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने ।	पटक		१		१		२	स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०२३/२४	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	जम्मा	
१०	पाठ्यक्रमलाई स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्ध गर्ने ।	निरन्तर	१	१	१				संघ र स्थानीय तह
११	स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	पटक			१				स्थानीय तह
१२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने ।	निरन्तर							स्थानीय
१३	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृतिलाई समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने ।	पटक	१			१			संघ र स्थानीय

३.१.२ शिक्षामा सूचना प्रविधि

३.१.२.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सीप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्देश्य रहेको छ । विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरूपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ । विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहर तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार

गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाई सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच वढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ। तयसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ। उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुऱ्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरु योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने; सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

३.१.२.२ वर्तमान अवस्था

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम २०७७ मा विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न सक्ने सक्षमता निर्धारण गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ३० कार्य घण्टाको समय निर्धारण गरेको छ। माध्यमिक तहमा ऐच्छिक विषयका रूपमा कम्प्युटर अध्ययन गर्न सकिन्छ।

कालिमाटी गाउँपालिकामा ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्रोजेक्टर र १ विद्यालयमा स्मार्ट बोर्डको माध्यमबाट शिक्षण सिकाईमा प्रविधिको प्रयोग गरिएको छ। सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट जडानकाको प्रकृया अगाडि बढिरहेको छ। सबै माविहरूमा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ सम्म १८ वटा विद्यालयमा ल्यापटप प्रदान गरिएको छ। सबै माविहरूमा कम्प्युटर सहायकको व्यवस्था गरिएको छ। कक्षा ४ देखि कक्षा १२ सम्मका सबै विद्यार्थीहरूको सि यु जी मार्फत सहजीकरण गरिएको छ। कोभिडको समयमा रेडियो कार्यक्रम तथा सामाजिक संजालमार्फत प्रविधिको प्रयोग गरि सिकाइलाई निरन्तरता दिइएको अवस्था छ।

३.१२.३ लक्ष्य

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन हुने ।

३.१२.४ उद्देश्य

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने
- सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने

३.१२.५ रणनीतिहरू

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने
- सबै शिक्षकहरूको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि क्षमता विकास गरिने
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गसरने
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने

३.१२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुऱ्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रबर्द्धन हुने

प्रमुख नतिजा:

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुऱ्ने
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने
- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार

- प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था
- शिक्षकहरूको क्षमता विकास
- प्रत्येक विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता
- IEMIS व्यवस्थापन
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास

शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	विद्यालय	३५	२१	०	०	०	५६	
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	शिक्षक प्रतिशत	२	२	२	२	२	१०	
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	IEMIS व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
७	विद्यालयमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	वटा	१०	१०	१०	१०	१५	५५	
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको	मावि	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	
	भर्चुअल कक्षा सञ्चालन								
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	विद्यालय	५	२०	१५	१०	५	५५	
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	सवै विद्यालयलाई IEMIS व्यवस्थापन तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह

३.१३ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

३.१३.१ परिचय

युद्ध, द्वन्द्व महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको रूपमा लिने गरिन्छ। यसको मुल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत हिंसा सँग सम्बन्धित व्यक्तहरूको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाह रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारण बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिएको छ। यसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द्व व्यवस्थापन आदि कुराहरू समावेश गरिन्छ।

३.१३.२ वर्तमान अवस्था **नीतिगत व्यवस्था** नेपालको वर्तमान संविधानले बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ। विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई सशस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत साजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुर्यवहार र शोसनबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। हाल कोभिड १९ को विश्वव्यापी महामारीको अवस्थामा शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न वैकल्पिक माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ गर्न विभिन्न नीतिगत कार्यक्रमहरू हुदै आएका छन। जसमध्ये सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका २०७७, विद्यालय शिक्षा सम्बन्धि आकस्मिक कार्ययोजन २०७७, विद्यालय सञ्चालन कार्यढाँचा, पाठ्यवस्तु समायोजन ढाँचा २०७७, एस इ इ नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणिकरण कार्यविधि २०७७ जारी भएको छ। कालिमाटी गाउँपालिका सल्यानले कोभिडल १९ को महामारीको अवस्थामा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन प्रतिकार्य योजना बनाइ लागु गरेको छ।

चुनौतिहरू तथा अवसर

आपतकालीन अवस्थामा लागु गरीने पाठ्यवस्तु, छुट्टै योजना बनाउने की योजनाको हरेक अंगमा यसलाई समावेश गर्न, योजना तत्कालीन बनाउने कि दीर्घकालीन, योजनामा संकटका कुनकुन पक्षलाई समावेश गर्ने, अनुमान गर्न नसकिने, घटनालाई योजनामा कसरी समेट्ने आदि यसका चुनौतिहरू रहेका छन।

नेपालको संविधानले सबैलाई अनिवार्य, तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था र बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ। विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई सशस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुर्यवहार र शोसनबाट मुक्त राख्ने नीतिगत व्यवस्था आदि अवसरहरू रहेका छन।

३.१३.३ लक्ष्य

- विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने

३.१३.४ उद्देश्य

- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्ने
- सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्ने
- अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गर्ने

३.१३.५ रणनीति

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनासम्बन्धि आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने
- सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धि पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास
- प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी
- कोभिड- १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्केन तथा विश्लेषण
- संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने
- विपद् प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने
- विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूसँग वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने
- विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने
- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने

३.१३.६ मुख्य उपलब्धि, क्रियकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने

नतिजा

- विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास हुने

- भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील हुने
- विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तररूपमा सञ्चालन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

- विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण
- स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास
- विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताको लागि सचेतना कार्यक्रम
- शिक्षक तथा विव्यस तालिम
- संकटासन्नता मूल्याङ्कनको आधारमा योजना निर्माण
- विपद् प्रतिरोधी विद्यालय भवन निर्माण

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०/२००१	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	जम्मा	
१	उत्थानशीलताका लागि whole school approach का आधारमा सचेतना विकास गर्ने	विद्यालय	✓	✓	✓	✓	✓		
२	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	✓	✓	✓	✓	✓		सबै विद्यालय समावेश हुने
३	स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१		
४	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य	विद्यालय	✓	✓	✓	✓	✓		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०७३/८४	२०७४/८५	२०७५/८६	२०७६/८७	२०७७/८८	जम्मा	
	समुह निर्माण र परिचालन								
५	स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा
६	हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
७	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्बन्धीत विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि एकीकृत गर्ने	पटक			१				
८	शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने	पटक	१					१	

परिच्छेद: ४ संस्थागत संरचना र क्षमता विकास

४.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास; सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रूपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरूरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता बिना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ ज मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानूनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेशमा मानव शशाधन विकास केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

४.२ वर्तमान अवस्था

कालिमाटी गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । एक जना सातौँ अधिकृत तथा एक जना प्राविधिक सहायकले यो संरचनामा रहेर काम गरिरहेका छन् । शाखाले स्वायत्त भएर कुनै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न पाएको छैन । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रूपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन । शाखामा जनशक्ति कम हुँदा विद्यालय अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणको पाटो त लगभग शून्य झैँ छ भने अन्य शाखाहरूमा पाँचौँ र छैठौँ तहका कर्मचारीहरूले नेतृत्व गरेकोमा यस शाखामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सरहका कर्मचारीले नेतृत्व गर्दा पालिकाको समग्र कर्मचारी व्यवस्थापनमा पनि चुनौति देखिन्छ ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरीएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमति बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक संघको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धीपूर्ण तरिकाले काम गरेको देखिदैन । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय र प्रदेश तहमा निजामती तथा शिक्षा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले यस पालिकाले कार्यान्वयनमा ल्याएको ऐनअनुसारका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेका गुनासो सरोकरवालाहरूबाट आइरहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र कर्णाली प्रदेशले प्रत्येक जिल्लामा सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

४.३ लक्ष्य

- स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाई नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन गर्ने

४.४ उद्देश्य

- स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउने
- तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने
- गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
- जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउने
- कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिने छ
- संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ

- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिने छ
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरिने छ
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गरिने छ

४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने

प्रमुख नतिजा:

- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुने
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुने
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुने
- सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास
- संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास
- प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण
- कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने
- शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धति विकास गरी कार्यान्वयन
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन
- अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी संयन्त्र विकास गर्ने
- विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण, सरसफाई तथा स्वच्छता, विपद् तथा महामारीसम्बन्धी सेवा तथा समन्वयका लागि संयन्त्र विकास गर्ने

संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८		
१	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	१					१	संघ, प्रदेश तथा

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	
									स्थानीय तह
२	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	५५	५५	५५	५५	५५	२७५	
३	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	संख्या	५५	५५	५५	५५	५५	२७५	
४	प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	संख्या	५५	५५	५५	५५	५५	२७५	
५	गाउँपालिकाको शिक्षा शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	

परिच्छेद ५

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

५.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संबैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढंगले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुइवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तिय स्रोतको आकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्‍याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता वढाउदै समग्र पक्षमा वित्तिय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा क्षेत्रको विकास विना कुनै पनि क्षेत्रको विकासको औचित्य छैन । तसर्थ पालिका भित्र वसोवास गर्ने सबै नागरीकमा सचेतिकरण विस्तारका लागि लगानि वृद्धि गर्नु आवश्यक छ । जन प्रतिनिधि आइसके पछि भौतिक विकासमा जोड दिएको पाईन्छ । राज्यको नीति अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा कम्तिमा २० प्रतिशत लगानी हुनपर्नेमा यस पालिकामा करिव ७ प्रतिशत मात्र लगानी गरेको देखिन्छ । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी नबढाई पालिकालाई आबश्यक पर्ने जनशक्ति उत्पादन गर्ने कुरा असम्भव छ । यस क्षेत्रमा लगानी वढाउन ठूलो चुनौति भएपनि यस अबस्थालाई अबसरको रुपमा प्रयोग गर्नु आवश्यक छ ।

५.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सशत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी संख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्यायनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत करीब रु २०३९२ रहेको छ ।

पञ्चवर्षीय पालिका शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तिय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सघ संस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तिय स्रोत जुटाउनु,शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तिय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाईनियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपशिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तिय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट (रु हजार)	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	संघिय सरकार	६९६०००	७६।१८	
२	प्रदेश सरकार	६००००	६।५६	
३	स्थानीय सरकार	१३७५००	१५।०५	
४	अभिभावक तथा समुदाय	१५०००	१.६५	
५	संघ संस्था तथा दातृनिकाय	५०००	०।५५	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	१००	०।११	
	जम्मा	९१३६००	१००	

५.३ लक्ष्य

- शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि लगानीको सुनिश्चितता हुने

५.४ उद्देश्य

- योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने
- पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने
- उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
- खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

५.५ रणनीतिहरू

- सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने
- आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने
- स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने
- वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने
- शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने
- मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने

५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने ।
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- उपलब्ध स्रोतको अनुमान र विश्लेषण
 - अपेक्षा र नीतिका आधारमा अनुमान
 - स्रोतको उपलब्धताको अनुमान
- प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान
 - प्रस्तावित बजेटमा नपुग स्रोत पुरा गर्ने उपाय

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- सङ्घीय सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका
- प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका
- स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका वजेट रु हजारमा

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	वार्षिक लागत (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	८४४००	१६८८०	१६८८०	१६८८०	१६८८०	१६८८०	२६५२०	४६००	४४९८०	८३००
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)	१११६२९	२२३२६	२२३२६	२२३२६	२२३२६	२२३२६	१०९२६३	०	२३६६	०
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)	९८४१२	१९६८२	१९६८२	१९६८२	१९६८२	१९६८२	९६८००	०	१६१२	०
उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध	११६५०	४००	५४००	१९५०	९५०	२९५०	२०००	२०००	७१५०	५००
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम	१५५४०	१०४०	२३४०	३२४०	३४६०	५४६०	७८००	२२००	५५४०	०
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	१८६००	४२८०	३५३०	३५३०	३६३०	३६३०	४८७५	२५०	१२३७५	११००
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	९६००	१९२०	१९२०	१९२०	१९२०	१९२०	३०००	२५००	३०००	११००
विद्यालय व्यवस्थापन	१४९००	२८७०	२९३०	३०००	२९००	३२००	११४९०	०	२८१०	६००
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र	२६६०	४६०	४६०	३६०	९४०	४४०	११००	०	१२६०	३००

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	वार्षिक लागत (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शिक्षा										
गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	८७००	१२००	१४५०	१७५०	२०००	२३००	०	०	६३००	२४००
आर्थिकतथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावे शी शिक्षा	१५००	१९०	३९०	३४०	३९०	१९०	३००	०	११००	१००
शिक्षामा सूचना प्रविधि	१२६५५	१८७५	३४५०	३०६०	२१८५	२०८५	८००	०	८७५५	३१००
आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	२२००	५००	५००	४००	४००	४००	१२००	०	१०००	०
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१२००	४००	२००	२००	२००	२००	०	०	१२००	०
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	२६००	५२०	५२०	५२०	५२०	५२०	४००	०	२२००	०
कुल जम्मा	३९६२४	५७६६	७६३६	७९१५	७८१८	८२१८	२६५५४	११५५	१०१६४	१७५०

परिच्छेद ६

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

६.१ परिचय

नेपालमा योजनाबद्ध विकास प्रयासको सुरु अवस्था सँगै विकास आयोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी बसेको पाइन्छ । आ.व. २०३२/०३३ देखि विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्थाको सुरुवात भयो । आठौँ योजना २०४९/०५४ देखि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन को एउटा पद्धतिको रूपमा मजबुत गर्ने कार्य गरियो । यस योजनामा विगतका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्थामा देखिएका कमीकमजोरीहरूमा सुधार गरी संस्थागत व्यवस्था , उच्च राजनैतिक तहको प्रतिबद्धता र उपलब्धि मूल्याङ्कनको व्यवस्थासहितको बलियो अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गरियो । अनुगमन भन्नाले कुनैपनि कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विशेषतः शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू के कति रूपमा भए ? त्यसको लक्षित प्रतिफल योजना अनुरूप ठीक सँग भइरहेका छन् वा छैनन् ? भनी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रत्येक तहको व्यवस्थापनद्वारा निरन्तर र अद्यावधिक गरी निगरानी राख्ने कार्य हो । मूल्याङ्कन भन्नाले कुनै शैक्षिक कार्यक्रमको निर्धारित उद्देश्यको सन्दर्भमा त्यसका कार्यहरू कति सान्दर्भिक ,सक्षम ,लाभदायक र प्रभावकारी देखिएका छन भन्नेबारे व्यवस्थित रूपबाट मापन गरी लेखाजेखा गर्ने कार्य हो । यहाँ भन्न खोजिएको तथ्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन को मुख्य उद्देश्य गाँउ शिक्षा योजना र विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले किटान गरेका प्रत्येक सेवा प्रवाह का तहका लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरूपका उपलब्धिहरू पत्ता लगाई ती सुचकका आधारमा निर्णय प्रक्रियालाई सहयोग गरी प्रवाह सुधार गर्नु हो ।

६.२ वर्तमान अवस्था

ऐन,नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ । संघमा शिक्षा तथा प्रविधि मंत्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन । कालिमाटी गाउँपालिकाको पालिका शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धीत निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपशिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र. स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम,
२	पालिका शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	

४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ		एकाइ प्रमुख		
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी		
७	शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा			निरन्तर	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक, विज्ञ समुह			निरन्तर	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			आश्यकता अनुसार	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			आश्यकता अनुसार	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी संघसंस्था				

पालिका शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सुचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धीत वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धीत तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्बन्धीत समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

६.३ लक्ष्य

- शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने ।

६.४ उद्देश्य

- बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्ने
- स्थानीय तहका शिक्षा शाखा तथा महाशाखाहरूको क्षमता विकास गर्ने
- आवश्यकता अनुसार कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने
- विद्यालय तथा सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्ने

- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने

६.५ रणनीतिहरू

- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ
- अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ
- राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ
- योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ
- प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिने छ
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिने छ
- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ
- सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने छ
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ
- पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिने छ

६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने

प्रमुख नतिजा:

- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने
- विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन

- अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक
- अनुगमन
- चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन
- स्थिति प्रतिवेदन तयारी
- विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण
- विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण
- क्षमता विकास
- सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने
- विद्यालयको लेखा परीक्षण
- अध्ययन तथा अनुसन्धान

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८		
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू तयार तथा अध्यावधिक गर्ने	गाउँपालिका	१	१	१	१	१		संघ, स्थानीय तह
२	आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा	पटक	३	३	३	३	३		संघ तथा प्रदेश

	तथा प्रतिवेदन								
४	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ तथा प्रदेश
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परिक्षण गर्ने (३,५,८) कक्षा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघसँग समन्वय गरेर
६	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) सञ्चालन गर्ने	पटक/कक्षा	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	५ पटक /कक्षा १, २ र ३	संघ, स्थानीय तह, NEGRP
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन मुल्यांकन गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१		संघसँग समन्वय गरेर
८	विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने ।	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	
९	विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	
१०	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यवस्थापन	गाउँपालिका	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	विज्ञ समुह, विद्यालय	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

	सुपरिवेक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण								
१२	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि शिक्षण	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि अभिलेखिकरण	सवै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१५	स्थानीय तहद्वारा कक्षा अनुगमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

परिच्छेद ७

मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धी सूचक

७.१ वित्तिय योजना

बजेट हजारमा

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा										
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण	५००	२५०				२५०	५०	५०	३००	१००
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	१५०	१५०							१५०	
परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य	१००	०	०	०	०	०		०	०	१००
अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१५०	२००	५०

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने										
सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	२१०००	२१००	३५००	३५००	४९००	७०००	१०५००	१५००	७५००	१५००
बालबालिकाको अभिलेखीकरण	०	०	०	०	०	०				
अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास तथा परीचालन	३५०	५०	५०	७५	७५	१००	१००	५०	१५०	५०
अनाथ, असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवासिय योजना तथा व्यवस्थापन	१००००		२५००	२५००	२५००	२५००	६०००		२०००	२०००
पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	११३००	२२००	२२००	२२००	२२००	२५००	११३००			
पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण	४००	२००				२००			३००	१००
पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	८०००	१५००	१५००	१५००	१५००	२०००	२०००	१०००	३०००	२०००
शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००		३००	१००	१००
बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि	०	०	०	०	०	०			०	०

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने										
स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	०	०	०	०	०	०				
अभिभावक शिक्षा	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	४००	५०	२०००	५०
अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२००	५०
बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००			३००	२००
परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	०	०	०	०	०	०		०	०	०
शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००		२००	१००

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सहयोगी (आया) को व्यवस्था	३४०००	१६००	४५००	७५००	९०००	११४००	१००००	१५००	२०५००	२०००
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सहजकर्ताको पारीश्रमिक तथा सेवा सुविधा वृद्धि	६००००	१२०००	१२०००	१२०००	१२०००	१२०००	३६५००		२३५००	
जम्मा	१४८०५०	२१०००	२७२००	३०२२५	३३१२५	३८९००	७७१५०	४६०००	६०४००	८३००
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)										
विद्यालय नक्शाङ्कन	२५०		२५०	०	०	०	०	०	२५०	
दरवन्दि पुनर्वितरण तथा समायोजन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०				
सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	९००	१००	१५०	२००	२००	२५०		१००	६००	२००
प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	२४००		२४००	२००
प्रारम्भिक कक्षा शिक्षणसम्बन्धी शिक्षक तालिम	२९००	५००	५००	५००	७००	७००		१९००	१०००	
विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	१४००००	२००००	२००००	२८०००	३२०००	४००००	६००००	३२०००	४००००	८०००
विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा	०	०	०	०	०	०				

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
कार्यान्वयन										
सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	१३५००	२५००	२५००	२५००	३०००	३०००	३०००	२०००	७५००	१०००
एक वडा एक नमूना विद्यालय बनाउने	१४०००	६०००	८०००						१००००	४०००
विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	४४०००	८०००	८०००	९०००	९०००	१००००	४००००		४००००	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	९००	१५०	१५०	२००	२००	२००	४००		४००	१००
पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	२३०००	४०००	४५००	४५००	५०००	५०००	२१५००		१५००	
सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	१२००	२००	२००	२००	३००	३००	४००	२००	४००	२००
विपन्नका लागि पोसाक तथा स्टेशनरीका लागि छात्रवृत्ति	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०		१०००	५००
सिकाइ सामग्री विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	११३००	२२५०	२२५०	२२५०	२२५०	२३००	११३००			
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	४५०	७५	७५	१००	१००	१००	३७५		७५	
व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	३३००	५००	७००	७००	७००	७००	८००		२५००	
शैक्षिक मानव संशाधन सूचना प्रणाली स्थापना, विव्यस, शिक्षक	७५०	३५०			४००				६००	१५०

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
अभिभावक सङ्घका पदाधिकारीको क्षमता विकास गर्ने										
समुह तथा अन्य क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि उपयुक्त कोठाको व्यवस्थापन	७०००	२०००	२०००	२०००	१०००			३०००	३०००	१०००
कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको व्यवस्था	७८००	१५००	१५००	१५००	१५००	१८००			५०००	२८००
कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालबालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन	७८००	१५००	१५००	१५००	१५००	१८००			५०००	२८००
कक्षा पुस्तकालयको वा बुक कर्नरको स्थापना गरी बालबालिकालाई भरपुर पढाईको अवसर प्रदान	४०००	८००	८००	८००	८००	८००	३४००	२००	२००	२००
प्रारम्भिक कक्षामा प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	५२००	५००	७००	१०००	१०००	२०००	१०००		२५००	१७००
आधारभूत तह र प्रारम्भिक कक्षामा पढाइ मेला गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००			७५०	२५०

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
खेलकुद विकासका लागि सामग्री वितरण	१२००	२००	२००	२५०	२५०	३००			८००	४००
जम्मा	२९७२००	५२६७५	५५७२५	५६७५०	६१४५०	७०८००	१४४५७५	३९४००	८९७२५	२३५००
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)										
निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानून, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	२००	२००							२००	
विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमाना गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	२००	१००				१००			२००	
माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्बन्धीत गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	६००		४००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने										
माध्यमिक शिक्षामा सवैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	१६०००		२०००	४०००	४०००	६०००		८०००	८०००	
विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	३२०००	४०००	८०००	१२०००	८०००		१००००	१००००	१००००	२०००
प्रविधिक क्षमता तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास	५००	१००	१००	१५०	१५०		३००	५०	१००	५०
विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००		१००	४००	
विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन	२५००	५००	५००	५००	५००	५००		१०००	१०००	५००

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन										
सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	५५०	१००	१५०	१५०	१५०		३००		२००	५०
विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाई सहयोग	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१२५	२५	२५	२५
निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	६०००	१०००	११००	१२००	१३००	१४००	६०००			
आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि पोशाक तथा स्टेशनरी सहयोग	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००		२००	
सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	१००		१००	
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रकृत्यामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	०									
वालकल्व गठन तथा परिचालन, विद्यार्थी	१००	१००	२००	२००	२००	२००			७००	२००

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
परामर्श तथा अभिभावक सचेतनाका लागी सहयोग										
जम्मा	६२०५०									
उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध										
बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	५०००		५०००					२०००	३०००	
अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्न आवश्यक सहयोगगर्ने	१०००					१०००			१०००	
स्नातक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई शिक्षक सङ्ख्या कम भएका विद्यालयहरूमा स्वयमसेवक शिक्षकको रुपमा परिचालन गर्ने	२०००	४००	४००	४००	४००	४००			१५००	५००
उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसारको समन्वय र सहजीकरण गर्ने	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने	२०००			१०००		१०००	१०००		१०००	
उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्घट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	०									
उच्च शिक्षामा खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण एवम् सहयोग गर्ने	१५०			५०	५०	५०			१५०	
विद्यार्थीहरूको अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न इ-पुस्तकालयको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने	१५००			५००	५००	५००	१०००		५००	
जम्मा	११६५०	४००	५४००	१९५०	९५०	२९५०	२०००	२०००	७१५०	५००

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम										
प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	२०००					२०००	१०००		१०००	
सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	३०००			१०००	१०००	१०००	२५००		५००	
छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन	१०००	१०००	२०००	२०००	२०००	२०००	४०००	२०००	३०००	
प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	१००		१००						१००	
सिप हासिल गरेका युवाको खोजी र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन	२००	४०	४०	४०	४०	४०			२००	
प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाई उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	१२००		२००	२००	४००	४००	३००	२००	७००	
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको	४०				२०	२०			४०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन										
जम्मा	१५५४०	१०४०	२३४०	३२४०	३४६०	५०६०	७८००	२२००	५५४०	
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री										
पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	१०००	२००	२००	२००	२००	२००			१०००	
शिक्षकतालिम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	६००	२५०	१५०	
शिक्षक पेशागतसहयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	३७५		६२५	
कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन	०									
आवधिक मूल्याङ्कन	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००		१००	१००
डिजिटल सामाग्रीको प्रयोगसहयोग	२१५०	३५०	४००	४००	५००	५००	१५००		६५०	
सूचना प्रविधिको प्रयोग	०									
निशुल्क पाठ्यपुस्तकका लागी स्थानिय पाठ्यपुस्तक छपाइ	७०००	१४००	१४००	१४००	१४००	१४००			६०००	१०००
स्थानीयपाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	८००	८००							८००	
विद्यालयमा शिक्षण सिकाइ सामाग्री, सन्दर्भ सामाग्री तथा शैक्षिक सामाग्रीको उपलब्धता, अभिमुखिकरण र सहयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	८००		२००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सुपरिवेक्षणतथा अनुगमन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	३५००	७००	७००	७००	७००	७००	१५००		२०००	
सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	०									
स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग	१००	२०	२०	२०	२०	२०			१००	
जम्मा	१८६००	४२८०	३५३०	३५३०	३६३०	३६३०	४८७५	२५०	१२३७५	
शिक्षक व्यवस्थापन र										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विकास										
असल अध्यासको अवलोकन भ्रमण	२०००	४००	४००	४००	४००	४००			१५००	५००
कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने ।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
सवै स्थायी शिक्षाकको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने ।	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००			
अस्थाइ तथा विद्यालयश्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका निर्माण गर्ने ।	२००	२००							२००	
कमजोर विद्यार्थीका लागी विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने र उपचारात्मक शिक्षण पद्धती लागु गर्ने ।	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
प्रत्येक आधारभूत(१-८) विद्यालयमा पुस्तकालय कुनाको प्रवन्ध गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			
सवै सामुदायिक आधारभूत विद्यालयका प्रारम्भिक कक्षामा पुस्तक कुनाको व्यवस्था गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	१०००		४००	१००
प्रत्येक विद्यालयमा	८०००	१०००	१०००	२०००	२०००	२०००	६०००		२०००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
कम्तिमा एक सुविधायुक्त ICT ल्याव/ विज्ञान प्रयोगशाला बनाउने										
शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने ।	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ संजाल बनाउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००		३००	
शिक्षकलाई परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागी विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	६००	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	२५०		२५०	१००
शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागी कार्यक्रम सञ्चालनका गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाई पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह बैठक/घुम्ती बैठक	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सञ्चालन गर्ने										
आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
शिक्षिक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	३००	१००		१००		१००			३००	
विद्यालयलाई शिक्षण सिकाइ सहयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			
पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउने	०	०	०	०	०	०			०	
कक्षा १ देखि ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागी तालिमको ब्यवस्था	४००	२००	२००						३००	१००
एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत	६००	३००	३००				१००	४००	१००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था										
स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	५००		२५०		२५०				४००	१००
एकीकृत पाठ्यक्रममा पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचासम्बन्धी पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	४००				२००	२००			४००	
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	३००			१५०	१५०				२००	१००
शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	०									
शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै)	६५०	१००	१००	१५०	१५०	१५०	३७५		१७५	१००
प्रधानाध्यापक/ आधारभूत	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालन										
विज्ञ समूह गठन र परिचालन	०									
शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन	०									
वैकल्पिक विधिको प्रयोग	०									
शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागी निम्न काम गर्ने	७००	१००	१००	१५०	१५०	२००	१००	३००	३००	
शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने	०									
प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागी तालिमको ब्यवस्था गर्ने	०									
प्राविधिक सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने	०									
पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागी कोचिङको ब्यवस्था गर्ने	०									
शिक्षकहरूको नियमित समीक्षा	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको व्यवस्था गर्ने										
दिगो र प्रभावकारी रूपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्ने प्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने	०									
शिक्षकको तलब भत्ता	८०३४४०	१०००००	१२००००	१२००००	१५००००	१५००००	६३८२७५			
जम्मा	८२५०९०	१०३१७०	१२३८७०	१२४४७०	१५४८२०	१५४४७०	१५४४७०	६४८८००	७००	९३२५
विद्यालय व्यवस्थापन										
विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	४३४०	८२०	८२०	९००	९००	९००	४३४०			
शैक्षिक कार्यगर्न कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	७००	१००	१५०	१५०	१५०	१५०			७००	
विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	०									
विद्यालय नक्शाङ्कन गर्ने	०									
विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने	०									
शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने	५००	१५०		१५०		२००			५००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
योग्यता, क्षमता, वरिष्ठता र विद्यालय विकास प्रस्तावको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	०									
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विनियम तयारी गर्ने	०									
वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	०									
अभिभावक भेला गर्ने	२७५०	५५०	५५०	५५०	५५०	५५०	२७५०			
विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	४४००	८००	८००	९००	९००	१०००	४४००			
विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	०									
विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाई प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००			५००	५००
गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाको प्रवोधिकरण र परिमार्जन	६००	१००	१००	१००	१५०	१५०			५००	१००
शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्न अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंस्थासँग समन्वय र साझेदारी गर्ने										
विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	०									
विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	१००	१००							१००	
सामाजिक लेखापरिक्षण प्रतिवेदनलाई सार्वजनिक गर्ने	०									
विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	२६०		२६०						२६०	
जम्मा	१४९० ०	२८७०	२९३०	३०००	२९००	३२००	११४९ ०	०	२८१०	६००
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा										
अनौपचारिकशिक्षा तथा आजिवनसिकाइ र	१००	१००					१००			

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
यसका आगामी मार्ग सम्बन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागी विज्ञ समुहबाट अवधारणापत्र तयार गराइ अभिमुखिकरण गर्ने										
निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवनसिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने	१००		१००						१००	
सामुदायिक पुस्तकालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सँग आवद्ध गर्ने	५००				५००				५००	
सामुदायिककेन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्था गर्ने	३००	६०	६०	६०	६०	६०	३००			
संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	६६०	१००	१००	१००	१८०	१८०	५००		१६०	
सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गर्ने	०									
अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको संस्थागत विकास र सञ्चालनका लागि अनुदान उपलब्ध गराउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००		२००	१००
जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिला, कैदीहरूका लागि आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००			३००	२००
जम्मा	२६६०	४६०	४६०	३६०	९४०	४४०	११००	०	१२६०	३००
गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा										
प्रारम्भिक बालविकासमा खेल सामाग्री, सिकाइ सामाग्री, मनोरञ्जन सामाग्री, अडियो भिडियो सामाग्री सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शैक्षिक गुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौं अभियान सञ्चालन	२५००	३००	४००	५००	६००	७००			१८००	७००
बालबालिकालाई सिकनेगरी पढ्ने बनाउने उद्देश्यले कक्षा १ देखि ३ सम्म पढ्न सिकाउनका लागी पठन सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलापलाई सहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	०									
विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्धनका लागी सिर्जनात्मक गतिविधि सञ्चालन	४९००	७००	७००	१०५०	१०५०	१४००			३५००	१४००
विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजना	५००	१००	१००	१००	१००	१००			४००	१००
प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकिय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	३००		१५०		१५०				२५०	५०
शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण तथा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चितता	०									
शिक्षक तालिम तथा पेशागत विकासलाई सुदृढिकरण गर्ने	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रअ, शिक्षक प्रशंसा तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने	०									
विद्यालयहरूले गुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा लैजाने	०									
पोषणयुक्त खाजा कार्यक्रम	०									
नियमित नतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको व्यवस्था	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			१५०	१००
सरोकारवालाहरूविच अन्तर्क्रिया	१५०	३०	३०	३०	३०	३०			१००	५०
योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०			१००	
जम्मा	८७००	१२००	१४५०	१७५०	२०००	२३००	०	०	६३००	२४००
आर्थिकतथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा										
स्थानीय तहहरूमा व्यक्तिको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विकास गर्ने ।										
शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्वती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने ।	३००	६०	६०	६०	६०	६०			३००	
विद्यालय बाहिर रहेको सवै बालबालिकालाई विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२००	४०	४०	४०	४०	४०			२००	
विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	२००	४०	४०	४०	४०	४०			२००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार अपाङ्गता एवं लैङ्गिकमैत्री बनाउने ।	०									
बालबालिकालाई अध्ययनको निरन्तरताका लागि दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बाकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्बन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्धति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्बन गर्ने ।	०									
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण गरी पाठ्यक्रममा स्थानीय	३००		१५०		१५०		१००		१५०	५०

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तु समावेश गर्न स्थानीय तहका शिक्षा अधिकृत, प्रअ, शिक्षक तथा विव्यसका पदाधिकारीलाई अभिमुखिकरण गर्ने ।										
पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ।	०									
आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने ।	२००		१००		१००		२००			
पाठ्यतक्रमलाई स्थानीय भाषा,	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्ध गर्ने ।										
स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाई अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	२००			२००					२००	
विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने ।	०									
पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृत्यालाई समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने ।	१००	५०				५०			५०	५०
जम्मा	१५००	१९०	३९०	३४०	३९०	१९०	३००	०	११००	१००
शिक्षामा सूचना										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रविधि										
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००			
प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	६८०	२४०	२४०	२००	०	०			६८०	
शिक्षकहरूकोक्षमता विकास	४००		१००	१००	१००	१००			४००	
विद्यालमाअन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	२२५	२५	५०	५०	२५	७५	१००		७५	५०
IEMIS व्यवस्थापन	०									
सामुदायिकसिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	१००	५०	५०	०					१००	
विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	१९५०	४००	३५०	३५०	४००	४५०			१९५०	
माध्यमिकविद्यालय का अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	३००	६०	६०	६०	६०	६०	२००		५०	५०
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	६०००	५००	२०००	१७००	१०००	८००			३०००	३०००
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट	१०००	२००	२००	२००	२००	२००			१०००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था										
	०									
सवै विद्यालयलाई IEMIS व्यवस्थापन तालिमप	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको लागी रेडियो शिक्षा कार्यक्रम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००			१०००	
जम्मा	१२६५५	१८७५	३४५०	३०६०	२१८५	२०८५	८००	०	८७५५	३१००
आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा										
उत्थानसिलताका लागी whole school approach का आधारमा सचेतना विकास गर्ने	०									
शिक्षक तथा विव्यस तालिम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००		८००	
स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्याङ्कनका आधारमा योजना निर्माण	०									
निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समुह निर्माण र परिचालन	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			
हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन	०									
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्बन्धीत विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि एकिकृत गर्ने	१००		१००						१००	
शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने	१००	१००							१००	
जम्मा	२२००	५००	५००	४००	४००	४००	१२००	०	१०००	०
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास										
आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	१००	१००							१००	
विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	०									
प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
गाउँपालिकाका शिक्षा शाखाको संस्थागत क्षमता विकास	१००	१००							१००	
जम्मा	१२००	४००	२००	२००	२००	२००	०	०	१२००	०
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण										
नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयारतथा अद्यावधिक गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	
कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०			१००	
विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परिक्षण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०			२५०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
गर्ने										
कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) सञ्चालन गर्ने	०									
विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने ।	०									
विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने ।	०									
विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	०									
रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यवस्थापन	०									
विज्ञ समुह, विद्यालय निरक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००		२००	
प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	०									

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधि को कुल लागत	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी शिक्षण	०									
प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००		१५०	
स्थानीय तहद्वारा कक्षा अनुगमन	५००	१००	१००	१००	१००	१००			५००	
जम्मा	२६००	५२०	५२०	५२०	५२०	५२०	४००	०	२२००	०
कुल जम्मा										

७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका (Program and Results Framework-PRF)

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर*	स्थानीय	५८.१६	७५	९०	-		
		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	(%)	राष्ट्रिय	६७.२		१००		फल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौँ योजना	शैक्षिक सुचना
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा केन्द्र (संख्या)	स्थानीय	५०	५०	५०	५०	५०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३६०००	३६५००	३७०००	३७५००		
१.३	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाभर्ना भएका बालबालिका मध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिकादर* (%)	स्थानीय	९९		१००			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.४	तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा केन्द्र (%)	स्थानीय	५०	१	४			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.५	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाभर्ना भएका बालबालिका मध्ये मनोसामाजिक विकासका लागि उचित वातावरण पाएका बालबालिका	स्थानीय	६०	८०	९५			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	(%)							
१.६	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा बालबालिका र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको अनुपात	स्थानीय	१:१८					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२३:१				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
१.७	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ता (%)	स्थानीय	९८.१४		१००			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९५.७	९७.०	१००.०	१००.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
१.८	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा दिवा खाजा, खेल तथा सिकाइ सामग्री सहितको अनुदान प्राप्त गर्ने बालबालिकाको संख्या* (हजारमा)	स्थानीय	०.९०३	०.९१	०.९५			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	५८०	६२०	६५०	७००	फल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	फल्यास रिपोर्ट
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.१	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा अध्ययनरत बालबालिका मध्ये	स्थानीय	१००					
		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	आफ्नो मातृभाषा र विद्यालयमा शिक्षण सिकाइको माध्यम भाषा फरक भएका बालबालिकाको संख्या (%)	राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.०	१००	वि.क्षे.वि. यो. (सामान्य समायोजन)	फल्यास रिपोर्ट
२.२	मातृभाषामा पठनपाठन हुने विद्यालय* (संख्या)	स्थानीय	५७					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२८०	३००	३२४		पन्ध्रौँ योजना	शैक्षिक सूचना
२.३	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक* (%)	स्थानीय	१००					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.५		९७.५	१००	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	९६	९८	९९			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.५	आधारभूत तह (प्राथमिक	स्थानीय	९७.५	९८	९९			

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	कक्षा १-५) को समायोजित खुद भर्ना दर* (%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.१				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-८) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	९६	९८	९९			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.७	आधारभूत तहको कक्षा १-५ बाट सोहि तहको कक्षा ६ मा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	९२.५	९४	९६			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.०				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तहकक्षा ८ को कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय					फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को समायोजित खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.१	९८	९९			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९५.७				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-८) मा भर्ना भएका ५-१२ वर्ष उमेर	स्थानीय	१२	८	५			
		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	समुहका भन्दा माथिका बालबालिका*(%)	राष्ट्रिय	१७.०				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.१ १	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भइ कक्षा ८ मा पुग्ने छात्रा र छात्रको समता अनुपात	स्थानीय	१.२४	१.१५	१.१			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१	१.००	१.००	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्युनतम योग्यता तथा तालिमप्राप्त शिक्षकहरू* (%)	स्थानीय	९०	९५	९८			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.०	९७.०	९८.५	१००	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
३.२	कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षामा उत्तिर्ण छात्रा र छात्र दर (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी र तालिमप्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.४	माध्यमिक तह (कक्षा	स्थानीय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	११-१२) मा विद्यार्थी र तालिमप्राप्त शिक्षकको अनुपात	प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.५	हरेक प्रदेशमा संघिय सरकारको लगानीमा संचालित राष्ट्रिय विज्ञान माध्यमिक विद्यालय (संख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा								
४.१	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सीप (१५ – वर्ष भन्दा माथि)* (%)	स्थानीय	६८	७५	८०	९०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७१.७	७८.९	८६.१	९८.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
४.२	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सीप (१५ – वर्ष भन्दा माथिका महिला)* (%)	स्थानीय	४५	५५	६०	७८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८२.०	८९.०	९५.०	१००	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
४.३	युवा तथा वयस्कहरूले प्राप्त गरेको अनौपचारिक शिक्षाको समकक्षता	स्थानीय						
		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	निर्धारण दर* (%)	राष्ट्रिय						
४.४	अनौपचारिक शिक्षामा वार्षिक रूपमा युवा तथा वयस्कहरूको सहभागिता दर*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.५	जिवन पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइमा विश्वस्तरको नागरिक सम्बन्धी विषयको समायोजन	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम								
५.१	हरेक स्थानिय तहमा कम्तिमा एकवटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक सामुदायिक विद्यालय (संख्या)	स्थानीय	१	२	३			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४८४	५८४	६८४	७५३	राष्ट्रिय नीति, फल्यास रिपोर्ट	
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(लामो अवधि) तथा सीप विकास (छोटो अवधि) प्रदायक संस्था तथा केन्द्र (सङ्ख्या)	स्थानीय	छोटो अवधि	२	३	४		
			लामो अवधि					
		प्रदेश	छोटो अवधि					
			लामो					

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
			अवधि					
		राष्ट्रिय	छोटो अवधि	११३१	११५५	१२१५	१२५०	एकीकृत संख्या
			लामो अवधि	६१८	६४९	६७८	७५३	एकीकृत संख्या
५.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तालिम (छोटो अवधि) प्राप्त गरी सीप परिक्षणमा उत्तीर्ण जनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	महिला					
			पुरुष					
		प्रदेश	महिला					
			पुरुष					
		राष्ट्रिय	महिला					
			पुरुष					
५.४	इन्टरनेट उपयोग गर्न सक्ने आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय	३५	५५	७५			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	५८.०	६९.२	७८.९	९५.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.) दि.वि.ल. (रा. समिक्षा)	दि.वि.ल. (रा. समिक्षा)
५.५	पूर्व सिकाइ तथा कार्य	स्थानीय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	अनुभव, स्वअध्ययन वा अनौपचारिक कार्यक्रमहरूबाट सिकेका ज्ञान, सिप र क्षमताको सिप परिक्षणका आधारमा प्राप्त सिपको तह वा क्रेडिट जम्मा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा वा साधारण शिक्षामा प्रवेशका लागि आवेदन दिने प्राविधिक जनशक्ति (संख्या)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.६	कक्षा १२ उत्तिर्ण सरहको डिप्लोमा तथा प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयको शिक्षा पुरा गरी श्रम बजारमा प्रवेश गरेका जनशक्ति (संख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.७	कक्षा १० पुरा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (उदाहरणका लागि डिप्लोमा) मा प्रवेश गर्ने विद्यार्थी दर (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.८	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा	स्थानीय						

क्र.स .	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक		आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	प्रत्यायन प्रमाण चिन्ह प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम कार्यक्रमहरू*(%)	प्रदेश							
		राष्ट्रिय							
५.९	पूर्व सिकाइ अनुभव (Prior Learning) का आधारमा सीप परिक्षणमा सहभागि भई औपचारिकप्रमाणपत्र प्राप्त (Recognition Learning) प्राविधिक जनशक्ति* (संख्या)	स्थानीय	महि ला						
			पुरु ष						
		प्रदेश	महि ला						
			पुरु ष						
		राष्ट्रिय	महि ला						
			पुरु ष						
६. सुशासन तथा व्यवस्थापन									
६.१	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय (%)	स्थानीय		४	२५	४०			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय							

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
६.२	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.३	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका माध्यमिक तहका विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.४	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.५	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेको विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.६	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा	स्थानीय						
		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	सीप विकास तालिम प्रदायक शिक्षालय (%)	राष्ट्रिय						
६.७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (लामो अवधि) तथा सीप विकास (छोटो अवधि) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१०	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.११	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए कमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	माध्यमिक विद्यालय (%)							
६.१ २	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्राचार्य (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१ ३	बालबालिकालाई आधारभूत जिवन सीप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने आधारभूत तहको विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१ ४	बालबालिकालाई आधारभूत जिवन सीप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक तहको विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१	बालबालिकालाई	स्थानीय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
५	आधारभूत जिवन सीप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय (%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१	समता इन्डेक्सका आधारमा राष्ट्रिय औषत भन्दा कम समता इन्डेक्स भएका स्थानिय तहहरू	स्थानीय						
६		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१	विद्युतको पहुँच पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय						
७		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३४.७	५०.०	७०.०	१००	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.१	इन्टरनेटको सुविधा पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	१७.५	५०	७०	१००		
८		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२.७	४७.२	६५.८	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.१	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको	स्थानीय	५०	७०	८०	९५		
९		प्रदेश						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	विद्यालय*(%)	राष्ट्रिय	८५.९	८८.३	९१.९	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.२०	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय*(%)	स्थानीय	१२	५५	८०	९९		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८.०	६०.०	८०.०	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.२१	राष्ट्रिय तथा स्थानिय पाठ्यक्रममा मानवअधिकार, दिगो विकास, लैंगिक समानता जस्ता विषयवस्तुहरूको समावेशिकरण भएको सुनिश्चितता	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२२	एक वर्षमा सेवाबाट अवकास लिने शिक्षक (निवृत्त भएका समेत) दर*(%)	स्थानीय	१.७६					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३.०				फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
६.२३	गुणस्तर सुनिश्चितता र प्रत्यायन प्रणालीमा आवद् विद्यालय संख्या (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२	मुख्य विषयहरूमा	स्थानीय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
४	डिजिटल पाठ्यसामाग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या*(%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२ ५	स्थानिय र प्रदेश तहमा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी (Apprenticeship) तथा कायस्थलको सिकाइ सम्बन्धी सञ्चालन भएका कार्यक्रम (संख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२ ६	राष्ट्रिय पेशागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सीपको क्रेडिट जम्मा गर्ने प्राविधिक जनशक्ती (संख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२ ७	राष्ट्रिय योग्यताको ढाँचा अनुसार तयार गरीएको राष्ट्रिय पेशागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिकाइ उपलब्धीको परिक्षण	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

क्र.स	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानिय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
	भएका कार्यक्रम (संख्या)							
७. उच्च शिक्षा								
८. शिक्षामा लगानी								
८.१	शिक्षामा कुल ग्राहस्थ्य उत्पादनको अंश (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.२	सुत्रमा आधारित शिक्षामा लगानी (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तालिम (छोटो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तालिम (लामो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- ❖ नेपालको संविधान २०७२
- ❖ नया शिक्षा क्षेत्र योजना ESP
- ❖ विद्यालय क्षेत्र विकास योजना SSDP
- ❖ राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६
- ❖ प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धि न्यूनतम मापदण्ड २०६७ पहिलो संसोधन २०७५
- ❖ लागत सहभागिता मापदण्ड २०७७
- ❖ शैक्षिक पार्श्वचित्र २०७८
- ❖ स्वास्थ्य पार्श्वचित्र २०७७
- ❖ गाउँपालिका पार्श्वचित्र २०७५
- ❖ IEMIS २०८३
- ❖ शिक्षक पेशागत सहयोग व्यवस्थापन कार्यविधि २०७७ र मार्गदर्शन २०७७

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: शिक्षा योजना निर्माण समितिको विवरण

क्र.स.	नाम, थर	पद	कार्यालय	मोवाइल नम्बर
१	भरत कुमार चन्द	शाखा प्रमुख	कालीमाटी गाउँपालिका	९८४९२१५५६२
२	विन्दुर के.सी.	प्र.अ.	शारदा जनकल्याण मा.वि.रामपुर	९८५७८४४५६८
३	पुर्ण बहादुर सुवेदी	प्र अ	लक्ष्मी मा.वि. बालुवा	९७६८६०३४००
४	राजेन्द्र मल्ल	प्रा स	कालीमाटी गाउँपालिका	९८५८०७७२९६

अनुसूची २: शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा भएका बैठक, कार्यशालामा सहभागि विवरण

क्र.स.	नाम, थर	पद	कार्यालय	कैफियत
१	दान बहादुर खत्री (के.सी.)	अध्यक्ष	कालीमाटी गाउँपालिका	

२	सन्सिलता वली (डि.सी.)	उपाध्यक्ष	कालीमाटी गाउँपालिका	
३	हर्क वहादुर वली	प्र.प्र.अ.	कालीमाटी गाउँपालिका	
४	एकलाल राना	लेखापाल	कालीमाटी गाउँपालिका	

अनुसूची ३: गाउँपालिका अन्तर्गतका बालविकास केन्द्र र सहजकर्ताको विवरण

क्र.स.	बालविकास केन्द्रको नाम	ठेगाना	सहजकर्ताको नाम
१			

अनुसूची ४: गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूको विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	संचालित कक्षा	संस्थापक अध्यक्ष तथा स्थापना मिति
१	श्री त्रिभुवन जनता माध्यमिक विद्यालय	कालिमाटी १ लक्ष्मीपुर सल्यान	० देखी १२ सम्म	
२	श्री ज्ञानमाला आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ टाटाबाझ सल्यान	० देखी ०८ सम्म	
३	श्री शक्ति कमलादि आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ ढुङ्गेकटेरी सल्यान	० देखी ०५ सम्म	
४	श्री लक्ष्मी आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ धुम्का सल्यान	० देखी ०५ सम्म	

५	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ झिरघाट सल्यान	० देखी ०५ सम्म	
६	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ सातलखाला सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
७	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ हिगैरे सल्यान	० देखी ०५ सम्म	
८	श्री जनविकास आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ चाश्रे सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
९	श्री ने रा आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ काटबयाले सल्यान	० देखी ०५ सम्म	
१०	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी १ डाँडासिरखाला सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
११	श्री सामुदायिक जनता प्रा वि काप्तली	कालिमाटी १ काप्तली सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
१२	श्री ने रा प्रा वि भुवनटाकुरी	कालिमाटी २ भुवनटाकुरी सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
१३	श्री ने रा आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी २ काछटे सल्यान	० देखी ०३ सम्म	
१४	श्री शारदा जनकल्याण मा वि रामपुर	कालिमाटी २ काछटे सल्यान	० देखी १२ सम्म	
१५	श्री ने रा आधारभूत विद्यालय	कालिमाटी २ ढारेनी सल्यान	० देखी ०८ सम्म	
१६	श्री जनप्रिय कालिमाटी टाटके सल्यान	कालिमाटी २ टाटके सल्यान	० देखी ०५ सम्म	

अनुसुचि ५: पालिका शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरुको विवरण

क्र.स.	नाम	पद	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	दान वहादुर खत्री (के.सी.)	अध्यक्ष	कालीमाटी ३ सल्यान	९८५७८४४३०३
२	हर्क वहादुर वली	सदस्य (प्र.प्र.अ.)	कालीमाटी २ सल्यान	९८५७८४४३००
३	मित्रलाल रिजाल	सदस्य	कालीमाटी २ सल्यान	९८४४८५६१९७
४	वेल वहादुर चन्द	सदस्य	कालीमाटी ४ सल्यान	९८५७८४४३११
५	रवीलाल वस्नेत	सदस्य	कालीमाटी १	९८५७८४४३०४
६	टंकी परीयार	सदस्य	कालीमाटी २	९८४०५३५०४५
७	सुमित्रा राना	सदस्य	कालीमाटी ५	९८६४७११९९४
८	विन्दुर के.सी.	सदस्य	कालीमाटी ३	९८५७८४४५६८
९	टोप वहादुर कार्की	सदस्य	कालीमाटी ५	९८६६६४५५१६
१०	पुरुषोत्तम भुसाल	सदस्य	कालीमाटी ४	९८४४९४३७३३
११	भरत कुमार चन्द	सदस्य सचिव	वा.न.पा. ५ सल्यान	९८४९२१५५६२